

BANKA VE

EKONOMİK YORUMLAR

12

ARALIK 1996
YIL : 33
150.000 LİRA
•
AYLIK DERGİ

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler (İç) / 4

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Prof. Dr. Erdoğan Alkin

Doç. Dr. Kaya Ardiç

Prof. Dr. Türkel Minibaş

Prof. Dr. Merih Paya

Ekonomik Göstergeler (Dış) / 18

Anayasal İktisat ve Ekonomik

Anayasa Önerilerine Yönelik

Eleştiriler ve Karşı Cevaplar / 19

Coşkun Can Aktan

Bütçe Açığı ve İç Borçlanma / 39

Dr. Emre Alkin

Sermaye Piyasası / 43

Doç. Dr. Mehmet Bolak

Türkiye'de 500 Büyük Firma

İçinde Yabancı Sermaye Kaynaklı

Firmaların 1995 Yılı

Performansları / 53

Yrd. Doç. Dr. Gülden Ülgen

Ayın Ekonomik Olayları / 59

Dr. Yıldırım Kılış

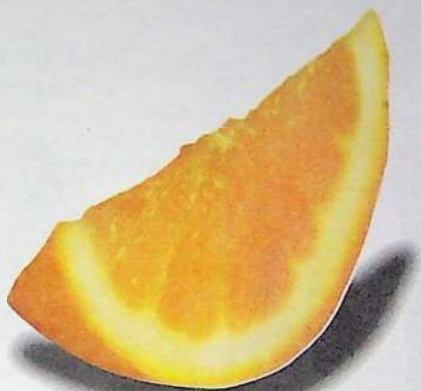
- TÜRKİYE EKONOMİSİNİN BUGÜNKÜ DURUMU NEDİR?
- 1997 YILINDA EKONOMİNİN DURUMU NE OLACAK?

Güvene önder olmak.

EMLAK BANKASI
"Daha Uygar Bir Yaşam İçin"

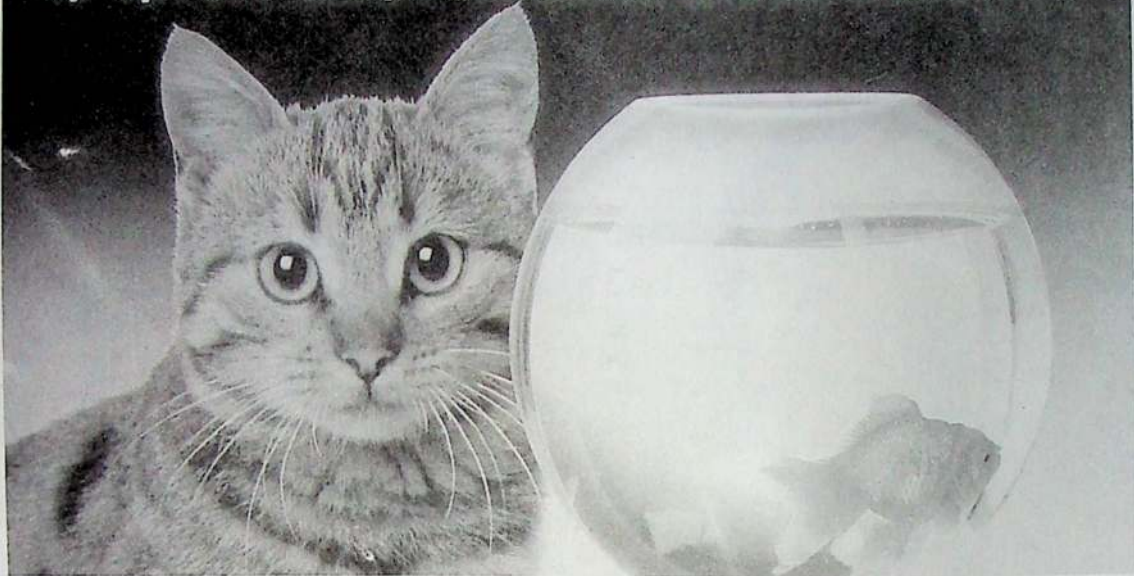
[Dilimlenmiř]

[Sıkılmış]

İŞ İŞTEN GEÇMEDEN... OYAK SİGORTA

► Tüm Konut Sigortası ► Tüm İşyeri Sigortası ► Tüm
Otel Sigortası ► Kır Kaybı Sigortası ► Kira Kaybı Sigortası
Kasko Sigortası ► Trafik Sigortası ► Yurt dışı Kasko
Sigortası ► Yeşil Kart Sigortası ► Otobüs Kasko Sigortası
Taşınan Yık Sigortası ► Bağcı Sigortası ► Mali Sorumluluk
Sigortası ► Fırd Kaza Sigortası ► Hırsızlık Sigortası
► Taşınan Para Sigortası ► Emniyet Surtması Sigortası
► Cam Kırılması Sigortası ► Uçak Sigortası ► Motosiklet
Sigortası ► Tekne Sigortası ► Yat Sigortası ► Tekne
ve Yat İnşaatı Sigortası ► Marina Sigortası ► Nakliyat
Sigortası ► Harp Sigortası ► Lisans Kaybı Sigortası
► CMR Sigortası ► İnşaat Sigortası ► Montaj Sigortası
► Makine Kırılması Sigortası ► Elektrik & Cihaz
Sigortası ► Sağlık Sigortası ► Hayat Sigortası
► Yalınların Sigortası ► Kredi Hayat Sigortası
► Ziraat Ürün Sigortası ► Sera Sigortası ► Kütles
Hayvanları Sigortası ► Büyük Baş Hayvan Sigortası
► Kültür Baling" Şi Sigortası

OYAK SİGORTA

Genel Müdürlük: Mecidiyeköy Cad. Oyak İş Hanı No: 81 80040 Şişli - İSTANBUL
İstanbul: (212) 252 60 20 (4 hat) Faks: 240 48 28 Ankara: (312) 232 20 30 Faks: 232 17 24
İzmir: (232) 464 33 00 Faks: 463 39 87 Adana: (322) 457 19 65 Faks: 457 45 10
Bursa: (224) 250 49 60 Faks: 250 40 62 Samsun: (362) 234 15 55 Faks: 230 20 42

"Oyak Sigorta bir Ordu Yardımlaşma Kurumu ve Emeklilik Bankası kuruluştur."

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Adına İmtiyaz Sahibi
BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu Başkanı
ŞİNASI ÇELİKKÖL

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay • Dr. Orhan Altan • Tefik Altınok • Prof. Dr. Mustafa Ö. A. Aysan • Prof. Dr. Ömer Faruk Batırel • Dr. Ö. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Yavuz Canevi • Ege Cansen • Haluk Ceyhan • Mehmet Gün Çalika • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşluoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Gazi Ergel • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferhan • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönenşay • Doç. Dr. Seyfettin Gursel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Haluk A. Kabaaloğlu • Prof. Dr. Muh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaçoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılış • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Alp Orçun • Rahmi Onen • Prof. Dr. İsmail Özastan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özlhan • Selâhattin Özmen • Ertuğrul İhsan Özal • Prof. Dr. Ergun Ozsunay • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Peroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçsiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Mehmet Tarık Yaşa • Doç. Dr. Göksele Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu
Dr. Öztin Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gursel
Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Dündar Sağlam
Doç. Dr. T. Güngör Uras

Genel Yayın Yönetmeni
MUSTAFA BARIŞ

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayı ile "Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi" 33'ncü yayın yılını tamamlamıştır. Bir kez daha yineleyelim: Yalnız belirli konuları inceleyen bir yayın organının yaşamını, Türkiye ölçülerinde uzunca sayılabilecek bir süre, aralıksız sürdürebilmesinin bir açıklamasının olması gerekir. Özetle belirtelim: (i) Derginiz okurlarından, yazarlarından ve reklam veren kuruluşlardan sürekli ilgi ve destek görmektedir. (ii) Hiçbir kişi ve kuruluşa ödün vermeyen bağımsız yayın politikası; eskiden olduğu gibi, şimdi de aynen devam etmektedir. (iii) Derginiz okunan, aranan bir yayın organıdır ve kendi alanında bir boşluğu doldurma özelliğini sürdürmektedir. (iv) Derginiz, abonelere posta ile yapılan gönderimin yanı sıra, yurdun dört bir yanındaki gazete bayilerine de ulaştırılmaktadır.

Sürekli okurlarımızın ve toplu (grup) abonesi olan kuruluşların 1997 yılında da Dergi'den ilgilerini esirgimeyeceklerine inanıyoruz. Bu inanca kendilerine bir kez daha sesleniyoruz. Lütfen kişisel ve grup aboneliği bir an önce yenileyiniz. Abonelerin süreleri genellikle Aralık ayı sonunda bitmektedir. Abone yenileme işleminin gecikmesi, dağıtım çalışmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, Dergi'nin gereğinden çok ya da az sayıda basılmasına yol açmaktadır. İhtenlikle belirtelim ki; beklentilerinize cevap verebilmek, zengin içerikli bir yayın hazırlayabilmek, size daha iyi hizmette bulunabilmek için, desteğinize ihtiyacımız vardır.

Bu sayının "Ekonomik Yorumlar" bölümünde, "Türkiye Ekonomisinin Bugünkü Durumu Nedir? 1997 Yılında Ekonominin Durumu Ne Olacak?" sorularına cevap aranmaktadır. "Açık Oturum"a katılan değerli konuşmacılarımız konuyu çok yönlü tartışıyorlar ve ilginç saptamalarda bulunuyorlar. Ayrıca, "1996 yılının Gümrük Birliğinin ilk yılı olduğu ve Gümrük Birliğinin büyük bir dış çoka sebep vermesinden endişe edildiği", "1997 yılının bütçesi", "Boyle bir ekonomiyi istikrara kavuşturmanın yolları nelerdir?" gibi soruları da cevaplandırmaya çalışıyorlar. Açıklanan görüşlere göre; politik istikrar sağlanmaz ve istikrarlı bir ekonomik politika güdülüp gerekli önlemler alınmaz ise, 1997 yılında Türkiye ekonomisini ve dolayısıyla ülkemizde yaşayanları zor günler beklemektedir. Dergi'de sunulan diğer yazıların da ilginizi çekeceğini umuyor, onları da okumanızı arzu ediyoruz. Bunun için ayrıcağınız zamanın boşuna harcanmadığını göreceksiniz.

Saygılarımla...

Ekonomik Göstergeler (İç)

Aralık / 1996

	1994	1995	1996		
			Haziran	Temmuz	Ağustos
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	8513.0	13732.0	17219.0	16648.0	17572.0
Banknot Miktarı (milyar TL)	120212.3	223934.0	289341.0	312678.0	363502.0
T.C. Merkez Bankası İç Kredileri (milyar TL)	160530.1	206126.0	154454.0	251802.0	246122.0
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	122278.0	192790.0	140728.0	238055.0	232996.0
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam TL Mevduat	614554.3	1297155.5	1941086.3	1981220.5	2207162.5
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	108315.1	202144.7	242243.6	238169.8	257268.3
Tasarruf Mevduatı	326651.5	684904.3	1084664.8	1144377.0	1250387.1
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	34562.3	52471.5	78587.4	84060.9	101792.6
Vadeli Tasarruf Mevduatı	292089.2	632432.9	1006077.3	1060316.1	1148594.5
Mevduat Sertifikası	4632.9	6916.6	8301.1	8283.6	9440.1
Resmî Kuruluş Mevduatı	19123.7	36839.9	99964.3	101435.8	104214.9
Bankalar Mevduatı	50305.2	178367.7	266886.2	225409.1	308041.1
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	105525.9	187982.2	239026.0	263545.0	277810.8
Döviz Tevdatı	660558.8	1367626.8	1850403.8	1975849.1	2072273.4
Toplam Krediler	789853.2	1738270.3	2308272.7	2114813.4	2548467.5
Tarım	120427.7	326982.3	310785.0	314935.0	319770.0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	92014.5	178290.2	211890.5	256646.3	271926.2
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkar)	15227.5	47242.0	79065.0	85292.0	56030.0
Gayrimenkul	46118.3	56350.0	64742.0	62514.0	63266.0
Denizcilik	397.8	1562.0	2564.0	2752.0	2815.0
Turizm	4916.0	7903.2	9487.0	9509.7	10135.8
Diğer İhtisas Krediler	308.5	1842.0	20724.0	7995.0	43903.0
Ticari, Sınai, Sair	510442.9	1118098.5	1609015.1	1375169.4	1780621.4
PARA ARZI (milyar TL)	238981.0	396047.0	511326.0	532040.0	617190.0
FIYATLAR (DİE; 1987 = 100, 1994 = 100)					
Toplam Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	5196.3	8733.7	320.6	328.2	340.6
Tarım (Genel)	4874.0	9313.7	383.4	381.1	389.3
İmalat Sanayii (Genel)	5287.6	8403.9	301.9	311.1	324.3
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	6127.0	10962.3	327.5	334.5	350.4
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	5856.8	10718.2	330.2	339.2	355.3
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	23270.0	35709.0	5814.5	—	—
Dışsatım (FOB)	18106.1	21635.9	3406.4	—	—
İşçi Dövizleri	2627.0	—	409.0	—	—

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Para arzı (M₁) dar tanımlıdır. (4) Fiyatlar, Ocak/1996'dan itibaren «1994=100» olarak verilmektedir. (5) Dışalım, dışsatım rakamları Şubat/1996, işçi dövizleri Ocak/1996 itibarıyla.

Ekonomik Yorumlar

AÇIK OTURUM

Türkiye Ekonomisinin

Bugünkü Durumu Nedir?

1997 Yılında Ekonominin

Durumu Ne Olacak?

KATILANLAR:

- Doç. Dr. Kaya ARDIÇ
- Prof. Dr. Türkel MINİBAŞ
- Prof. Dr. Merih PAYA

YÖNETEN:

- Prof. Dr. Erdoğan ALKİN

AÇIK OTURUMA KATILANLAR: Doç. Dr. Kaya Ardiç (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Türkel Minibaş (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Merih Paya (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Erdoğan Alkin (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi).

ALKİN – Efendim, toplantımıza hoş geldiniz. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi'nin bu sayısında "Türkiye Ekonomisinin Bugünkü Durumu Nedir? 1997 yılında Ekonominin Durumu Ne Olacak?" konusunu inceleyip, tartışacağız. Sayın Paya siz ekonomideki son durumu açıklayabilecek göstergelere ilk elden ulaşabilecek bir konumdasınız. 1996 yılı sonunda ekonomi gerçekten ne durumdadır?

PAYA – Teşekkürler Sayın Alkin. 1996 yılı iki nedenle ayrı bir önem taşımaktadır. 1996 yılı her şeyden önce Gümrük Birliğinin ilk yılıdır. Bu yıl Gümrük Birliğinin dış ekonomik dengeler üzerindeki etkileri gözlenecektir. Gümrük Birliğinin büyük bir dış şoka sebep vermesinden endişe edilmektedir. 1996 yılını önemli kılan ikinci nokta, bu yılda da 1995 yılında olduğu gibi hızlı bir büyüme yaşanması. Bilindiği üzere Türkiye'de peş peşe iki yıl hızlı

büyüme yaşandığı zaman ekonomik dengeler ciddi şekilde bozulmaktadır. Şimdi dış dengeden başlayarak bu kritik yılı, 1996 yılını değerlendirelim. DİE, ithalat ve ihracat rakamlarını henüz sadece Ocak ve Şubat ayları için açıklamıştır. Bu arada Gümrük Müsteşarlığı gümrük kapılarından derlediği rakamlarla ilk sekiz ay için 11.5 milyar dolarlık bir dış ticaret açığı tahmininde bulunmuştur. Bu rakamların dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir. Gümrük Müsteşarlığının ilk sekiz aya ilişkin ihracat tahminleri, ihracatçılar birliğinin aynı döneme ilişkin açıkladığı rakamın 1.1 milyar dolar üzerindedir. Aslında İhracatçılar Birliği rakamları genellikle DİE'nin açıkladığı rakamların üzerinde açıklanmaktaydı. O nedenle Gümrük Müsteşarlığının açıkladığı rakamları tereddütle karşılıyoruz.

“1996 yılı her şeyden önce gümrük birliğinin ilk yılıdır; 1997 yılında ise gümrük birliğinin dış ekonomik dengeler üzerindeki etkileri gözlenecektir; beklentilerin aksine, gümrük birliğine girmemiz yabancı sermaye girişlerini arttırmamış, hatta geçen senenin çok gerisinde kalmıştır”

Bu bakımdan tahminlerimizde İhracatçılar Birliğinin rakamlarını kullan-

mayı daha doğru buluyoruz. İhracatçılar Birliğine göre ilk 9 aylık ihracat artışı % 4.3 civarında. DİE'nin açıklayacağı kesinleşmiş rakamların bunun daha altında olması söz konusu. Aynı şekilde Gümrük Müsteşarlığının ithalat rakamları da milli gelir hesaplarında yer alan ithalat vergileri ile karşılaştırıldığında düşük görünmektedir. Bütün bunları göz önünde tutarak ve biraz da tedbirli olarak ihracatın 1996'da % 7 artacağını kabul edelim. İthalat için % 30'luk bir artış öngörelim. Bu durumda ihracatın yıl sonunda 23 milyar dolar, ithalatın ise 46 milyar dolar düzeylerine ulaşacağını söyleyebiliriz. Şu hâlde 23 milyar dolarlık bir dış açık söz konusu. 1996 yılında petrol fiyatlarında önemli bir artış olduğunu düşünürsek 23 milyar dolarlık açığı abartılı bulmak mümkün değil. Görünmeyen işlemlerde net fazlalığın çok iyimser bir tahminle % 25 artacağını farz edelim. Aslında görünmeyen işlemler de geniş ölçüde Türkiye'nin rekabet gücü ile ilişkili bir çerçevede gelişmekte. Döviz kuru politikasını göz önüne aldığımızda, aslında dış ticaret dengesinde görülen gelişmelerin görünmeyenler kalemlerde de kendini göstermesi beklenmelidir. Şu hâlde görünmeyen işlemler net bakiyesinde % 25 gibi bir artış aslında son derece iyimser bir tahmin olmakta. Net bakiyede % 25 artış öngördüğümüzde 13.6 milyar dolarlık bir fazlalık söz konusu. Şu hâlde bunu dış ticaret açığından düştüğümüzde cari işlemlerin 1996 yılında 9.5 milyar dolar gibi bir açık vereceği anlaşılıyor. Zaten iyimserlerin tahmini bile 7 milyar dolar civarında.

Maalesef beklentilerin aksine, Gümrük Birliğine girmemiz yabancı sermaye girişlerini uyarmamış. Yabancı sermaye girişleri geçen senenin çok gerisinde. Bu bakımdan net yabancı

sermaye girişlerinin 1996 yılında önemli bir faktör olmayacağını söyleyebiliriz. Aslında bu gelişme önemli bir sürpriz oluşturmamaktadır. Mevcut kur politikaları Türkiye'de yine devalüasyon ortamı yaratmıştır. Devalüasyon beklentilerinin olduğu bir ortamda yabancı sermaye girişlerinin yavaşlayacağı açıktır. Bu durumda Türkiye'nin dikkatli bir tahminle 9 milyar doları aşan bir dış borçlanmaya ihtiyacı olduğu çıkmaktadır. Bu açığın 1996 yılı içinde başta kısa vadeli sermaye hareketleri ile kapatılabileceği sanılmaktadır. Ancak bu açığın 1997 yılında sürdürülebilir nitelikte olamayacağı açıktır.

ALKİN — Açıklamalarınıza göre ekonominin dış dengesi oldukça nazik bir konumda. Peki iç dengeler nasıl bir eğilim içinde?

PAYA — Türkiye ekonomisi için yapılan gözlemler, ekonominin üst üste iki yız hızlı büyümeyi kaldıramadığı yönünde bir izlenim oluşturmıştır. Sebepi açıktır; Türkiye'nin mali yapısı hızlı büyümeyi finanse edememektedir. İç tasarruflar yetersiz kalmaktadır. Çünkü kamu gelirleri yetersizdir ve kamuda israf vardır. Aynı şekilde finansal aracı sistem de son derece yetersizdir. Finansal sistemin derinliği yoktur ve son derece masraflı çalışmaktadır. Uzun dönemli finansman faaliyetlerine hiç katılmamaktadır. Mali yapının bu durumu, Türkiye'de kronik bir istikrarsızlık ortamı yaratmıştır. Ekonominin canlanması ile birlikte hemen enflasyonist baskılar artmakta ve dış finansman ihtiyacı yükselmektedir. 1995 yılında GSMH % 8.1 büyümüştür. Ancak bu büyümenin 1994 yılında gerileme izlediği göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle cari açık 1995 yılında 2.3 milyar dolar gibi düşük bir düzeyde kalmıştır. 1996

yılının ilk çeyreğinde GSMH sabit fiyatlarla % 12.2, ikinci çeyreğinde % 8.6 artmıştır. Böylece ilk yarıda reel artış % 10.3 olmuştur. Ancak bu tahminler ithalat ve ihracat fiyat indeksleri bilmeden, tahmini deflatörlere göre hazırlanmıştır. Bu arada 1995 ile 1996 deflatörleri arasında çok büyük farklar bulunduğunu belirttim.

PROF. DR. MERİH PAYA

İthalat ve ihracat fiyat indekslerinin hesaplanmasından sonra kullanılacak deflatörlerin daha düşük düzeyde GSMH artışları ortaya çıkarması beklenilmelidir. Sanayi üretim indeksleri ekonominin soğumaya başladığına işaret etmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda 1996 yılının % 6 civarında bir büyüme ortaya çıkaracağını düşünmekteyim. Ancak bu oranın da çok yüksek olduğunu belirttim. Yukarıda açıkladığımız üzere bu büyüme 9 milyar dolar civarında dış finansman gerektirmektedir. Ancak buradaki ilişkiyi doğ-

ru kurmak gerekir. Şöyle ki, büyüme ile dış açık arasındaki ilişki ancak sağlıksız mali yapı ile büyümeye çalışıldığında söz konusudur. Büyüme, yeterli bir mali yapı ile sağlandığında, döviz açığı ortaya çıkmayacağı gibi rezervlerde yükselmeler bile oluşmaktadır. Bu noktada teorik ve ampirik bulgular son derece nettir. Esasen tutarlı büyüme politikaları izleyen dünyanın gelişmekte olan ülkelerinin durumu ortadadır. Şimdi 1996 yılının diğer büyüklüklerine geçelim. On aylık enflasyon yıllık bazda Tefe % 82.8, Tüfe % 79.6'dır. Parasal büyüklüklere baktığımızda, sonbahara girerken bir hareket gözlenmekte 14 Ekim itibarıyla M-1, M-2, M 2A, M 2B, M 3A, M 3 gibi parasal büyüklükler geçen sene değerlerini aşmaya başladılar. Bu durumda fiyatlar üzerinde artan bir baskıdan söz edebiliriz. Ancak bu gelişme karşısında, yönetimin kurlar üzerinde baskıyı arttırması da söz konusu. Bu bakımdan enflasyondaki gelişmeyi net olarak öngöremiyoruz. Ancak Tefe ve Tüfe olarak % 85'li bir enflasyon bekliyebiliriz. Çünkü geçen yıl Kasım ve Aralık rakamları düşük düzeylerde gerçekleşmiştir. Bu durumda geçen yıla göre özellikle Tefe bazında önemli bir kıpırdama söz konusudur. 1995 yılında Tüfe % 79.6, Tefe % 64.9'dur.

ALKİN – Sayın Minibaş aslında Sayın Paya'nın açıkladığı dış ve iç denge durumları ile bütçe arasında bağlantı kurmak yararlı olacak. Özellikle 1997 bütçesinin tartışılması bu arada çok önemli.

MINİBAŞ – Kanımca 1997 bütçesini değerlendirmeden önce içinde bulunduğumuz yılın, hatta daha da ileri giderek kriz yılı olarak anımsanan 1994'ten bu yana bir değerlendirme

yapmakta yarar var. Kötünün kötüyü mukayesesi şeklindeki böyle bir yaklaşıma doğru bulmuyorum. Ama, 1997'de ortaya çıkacak tabloyu yılın kendi konjonktürel özelliklerinden ziyade 1994'ten bu yana genişleyerek süren kriz ve uygulanan ekonomi politikalar da belirleyecek. Bunu, çeşitli hükümet değişikliklerine rağmen uygulanan ekonomi politikalarında köklü değişimler olmadığı savıyla söylüyorum. Hatırlarsanız Türkiye için 1994 yılı enflasyon, iç kaynak yetersizliği, dış borç gibi temel ekonomik sorunların yoğunlaştığı bir yıldır. Türkiye'yi gecikmeli olarak etkisi altına alan uluslararası kriz ilk olarak finans kesiminde kendini göstermiş, reel sektörleri de kapsayacak biçimde hızla yayılmıştır. Sonuçta, büyük oranlı üretim düşüşleriyle karşılaşılıştı.

1994 ile karşılaştırıldığında 1995 umut verici görülüyordu. İhracat son beş yıl içinde ilk kez 15 milyar dolar sınırını aşmış. Hemi de döviz kurlarına enflasyon oranında ayarlama yapılmamasına rağmen. İthalat bir yıl öncesine göre % 21.5 artarak 22.4 milyar dolara ulaşmıştı. Sene başında % 156.8'e kadar fırlayan toptan eşya fiyatları da yıl sonunda % 64.9'a düşmüştü. 60 bin lira civarında dolanan dolar kuru da IMF'e verilen hedefin tutturulduğunu gösteriyordu. Dahası Türkiye, 1995'i dış borç almadan ve geçmiş borçları ödeyerek geçirmiş. 73 milyar doları aşan dış borç stokunu gözardı edersek dışa bağımlılık derecesi azalmıştı. 1995'in yıllık verilerinden hareket edildiğinde ekonomik dengelerin sağlam olduğunu söylemek mümkündü. Ne var ki, karşılaştırma yapılan yıl, dış borç musluklarının tıkanığı, ekonominin küçüldüğü 1994'tür. Biraz önce de vurguladığım

Tırrrrrr, biiip!

Garanti 24'lerde para bitmez.*
“Tırrrrrr, biiip” sesi kesilmez.

**Garanti 24'lerin doluluk oranı: %98,55.*

Sadece para çekmek için değil, diğer bankacılık işlemlerinizi için de Garanti 24'leri kullanın, zaman kazanın: Ücretsiz havale, döviz alım-satımı,

Garanti Yatırım Fonları alım-satımı, otomatik fatura ödemeleri, hesap bakiye ve hareketlerine ulaşma, kredi kartı borcu ödeme...

GARANTİ

Başka bir arzunuz?

gibi kötünün daha kötüyle mukayesesi-
dir.

“1997 yılı bütçesini
değerlendirmeden önce
içinde bulunduğumuz yılın,
hatta daha da ileri giderek
kriz yılı olarak anımsanan
1994 yılından bu yana bir
değerlendirme yapmakta
yarar var; açıkça söylemek
gerekirse, hedefleri
gerçekçi olmayan bir
bütçenin bir sonraki yıla
ışık tutması da olanaksız”

Tablonun diğer yüzünde ise seçim ekonomisi nedeniyle genişleyen kamu harcamalarıyla büyüyen bütçe açığı, ihracattaki artışın neredeyse 2.5 kat üstündeki ithalat artışıyla % 154.8 genişleyen dış ticaret açığı, yüksek iç borçlanma faiziyle tutturulabilen dolar kuru vardı. Dış borç meselesine gelince, dış borç alıcısı olunmadığından değil 5 Nisan Kararları doğrultusunda IMF'nin ödeme planından dolayı alınamıyordu. Stand-by antlaşmasının gerekleri yerine getirilmediği süreçte de dış borç musluklarının kolay kolay açılmayacağını sokaktaki vatandaş bile biliyordu. Bu koşullar ciddi bir istikrar paketinin bir an önce gündeme sokulmasını gerektiriyordu. Böylelikle, 27 Aralık seçimleri nedeniyle alt üst olan bütçe dengelerini yeniden kurmak

mümkün olabilirdi. Ne var ki, genel seçimden hiç bir partinin ama tek başına ama sürekli bir koalisyon hükümetini oluşturacak oyu alamaması böyle bir paketinin uygulama şansı olmadığını gösteriyordu. Kısacası, seçim bitmişti ama seçim ekonomisi koşulları sürmekte. Hâl böyle olunca ne 1996 ne de 1997 bütçesinin olumlu değerlendirilmek mümkün değil.

1996'nın başında hâlâ başbakan olan Çiller'in hükümeti devretmeden önce çizdiği bütün pembe tablolara rağmen enflasyonun % 30'lara çekilemeyeceğini; bütçe açığının yarım katrilyonun üstüne çıkacağını; gümrük birliğiyle ihracatta değil ithalatta patlama olacağını dolayısıyla dış ticaret açığının daha da büyüyeceğini; siyasette belirsizliklerin süreceğinden piyasalardaki dalgalanmaların durulmayacağını hepimiz defalarca yazdık. Dolayısıyla, 1996 bütçe tasarısında öngörülen 850 trilyonluk açığın tutturulamayacağı belliydi. Her ne kadar ANAYOL hükümeti faizleri bir kaç puan aşağı çekmeyi denediyse de başarılı olamadı. İç borçlanmanın uzun vadeye çekilemeyeceğinin ortaya çıkması, yüksek faiz politikasının devam edeceğini; yani faiz ödemelerinin bütçedeki payının artacağını gösteriyordu. İç borç faizlerine dış borç faizlerini de eklediğimiz de faizin bütçe kalemleri arasındaki ağırlığı zaten kendiliğinden ortaya çıkıyordu.

ALKİN – Size göre bütçe açıklarının temelinde hangi nedenler yatıyor?

MİNİBAŞ – Öncelikle, geçmiş yıllardan gelen ekonominin neredeyse kronikleşen vergi gelirlerinin düşüklüğü KİT açıkları gibi temel sorunları bu yılın bütçe açığında da söz konusu. Bunlara ek olarak son iki yılda artan iç borç geri ödemeleri, savunma harcamaları ve de seçim ekonomisinin yükü

var. Bütçe açığının kapatılması için öngörülen, özelleştirme gibi çözüm yollarının hem zaman gerektirmesi hem de kalıcı bir yöntem olmaması nedeniyle sorunların daha da karmaşıklaraştıracağını zaten bekliyorduk. Ama, sadece biz değil o tarihlerde kredi notlaması için Türkiye'ye gelen Standart & Poors da 1996 bütçe hedeflerini gerçekçi bulmamıştı. 1996'nın bütçe hedeflerine şöyle bir baktığımızda içinde bulunduğumuz yılın zavallılığı da kendiliğinden ortaya çıkıyor. Açıkça söylemem gerekirse, hedefleri gerçekçi olmayan bir bütçenin bir sonraki yıla ışık tutması da olanaksız.

PROF. DR. TÜRKEL MİNİBAŞ

Somut verilerle konuşmak gerekirse 1996 bütçesiyle gayri safi milli hasılanın % 51.5 artarak 11.5 katrilyon liraya ulaşması hedefleniyordu. Ama, enflasyondan arındırıldığında artış % 4.5 civarındaydı. Yani, üretimde bir önceki yıl kadar genişleme olamayaca-

ğı, belliydi. Üretimdeki bu yavaşlamayı gösteren bir diğer gösterge ise bütçe gelirlerinden ancak % 8'lik pay alan yatırım harcamalarıydı. Diğer gerçekçi bulunmayan hedef ise bütçe açığı 2 katrilyon 370 trilyon bütçe gelirinin neredeyse yarısını iç ve dış borç faiz ödemelerinin oluşturması 410 trilyon olarak öngörülen açığın fazlaca iyimser olduğunu gösteriyordu. Zira, hükümetin daha senenin başından erken seçimi hedeflemiş olması faizlerin bu ağır baskısına seçim yatırımı olarak yapılacak maaş zamları, çiftçiye verilecek sübvansiyonlar ve teşvikleri de eklediğimizde bütçe açığının katrilyonu bulacağını gösteriyordu. İtiraf etmem gerekir ki, senenin daha yarısına bile gelmeden iç borç stokunun 2.3 katrilyona ulaşabileceğini düşünmemiştim. 1996 için hedeflenen 1.3 katrilyona yakın yeni iç borçlanmayı o tarihte pek gerçekçi bulmamıştım; geri ödemelerin zamanında yapılacağı psikolojisinin yaratılmasına bağlı olduğunu savunmuştum ama bu kadar artacağını beklemiyordum.

ALKİN — Sayın Minibaş henüz 1997 yılı beklentilerini tartışmaya başlamak belki yerinde değil ama hazır bütçe ve dengeler arasındaki bağlantı bu kadar ayrıntılı biçimde incelenirken 1997 yılı bütçesi hakkındaki izlenimlerinizi de öğrenmek isteriz.

MİNİBAŞ — 1997 bütçesinin yüklükleri hükümet ortaklarının kendilerini erken seçime odakladıklarını, görece refah ortamı yaratmak için her şeyi göze aldıklarını gösteriyor. Cari harcamalardaki artışın yanı sıra, yatırımlarda % 132 oranında bir artışın hedeflenmiş olması bunun en somut göstergesi. Sıkı bir istikrar paketini uygulamaya sokarak bozulan dengeleri düzeltmekten se harcamalar ve kredi yoluyla kaynak da-

ğıtmayı tercih edeceklerdir. Gerçekleşeceği belli olmayan kaynaklardan yapılan aktarımlar gelirler ile giderler arasındaki farkı büyüteceğinden kaynak paketleri gibi, "denk bütçe" de bir fantazi olmaktan öteye gidemeyecektir. Öncelikle, ekonomide mucizelere yer olmadığı saptamasını yapmakta yarar var. Dolayısıyla, gelir hanesinde kaynak olarak gösterilen özelleştirme ve kaynak paketlerinin dayanağı belli olmadığından bütçenin denkleğinin hayal ürünü olduğunu şimdiden söylemek hiç yanlış olmaz. Zaten denklik hayali de gelir kalemlerindeki oynamaların yanı sıra faiz ödemelerinin aşağı çekilmesiyle sağlanmış durumda. Bu bir ölçüde hükümetin 1997'yi daha düşük iç borçlanmayla geçirmeyi hedeflediğini göstermekteyse de 1997 için hedeflenen % 4'lük büyüme hızı; üretim yavaşlayıp, işsizliğin daha da artacağı bir yılın eşikte olduğunun göstergesidir.

Aslında, 54'ncü hükümetin geleceği büyük ölçüde bütçe açığını kapatmada kullanacakları yöntemlere de bağlı. Örneğin, ne enflasyonun hangi politika araçlarıyla aşağı çekileceğini ne de dış ticaret açıklarının nasıl kapatılacağını biliyoruz. Tek bildiğimiz kaynak bulma telaşına düşen hükümetin kaynağı bir birine kaynak yaratan paketlerle gelir oluşturmaya çalıştığı. Bunlarda lojman ve kamu arazi satışları, yurt dışındaki Türklerin birikimlerinin yurda getirilmesi, vergi tahsilatı ve özelleştirmenin hızlandırılması, dövize dayalı kamu iç borçlanma senedi ihraç edilmesi gibi bir kaç kalem. Bildiğimiz kadarıyla lojmanların, kamp yerlerinin cari fiyatlar üzerinden değer tespitleri henüz yapılmış değil. Götürü yoldan hesaplanırsa bile müşteri bulunup, satılması zamana bağlı. Gecekondu arazilerinin satılabilmesi için de öncelikle ka-

dastro işlemleri, imar düzenlemeleri, parselizasyon planları hazırlanıp buna göre değer tesbiti yapılması gerekiyor. Kısacası, uygulamanın yaza sarkma olasılığı yüksek. Yurt dışındaki Türklerin birikimlerinin Türkiye'ye çekilmesi faizler cazip olduğu sürece kısa dönemde olanaklı gözüküyor. Ama, tasarruf hacimlerinin ilk kaynak paketinde belirtildiği gibi 50-100 milyar mark değil; daha mütevazı olduğunu biliyoruz. Bu da, faizlerin yukarı çekilmesi kaydıyla hali hazırda 3.5 milyar dolar olan "Süper Döviz Hesabı"nın ancak 5-6 milyar dolara yükselebileceğini göstermekte.

"54'ncü hükümetin geleceği büyük ölçüde bütçe açığını kapatmakda kullanacakları yöntemlere de bağlı; ne enflasyonun hangi politika araçlarıyla aşağı çekileceğini ne de dış ticaret açıklarının nasıl kapatılacağını biliyoruz; tek bildiğimiz kaynak bulma telaşına düşen hükümetin kaynağı, bir birine kaynak yaratan paketlerle gelir oluşturmaya çalıştığı"

Döviz dayalı borçlanmaya gince son ihaleler piyasaların dövizli tahvile hiç de sıcak bakmadığını ortaya çıkardı. Dahası, toplanan fonların hangi açıkların finansmanında kullanılacağı-

la ilgili kesin bir bilgimiz de yok. Bunu neden söylüyorum: Hazinesinin, reel faiz oranları yüksek olduğu sürece borçlanmakta zorlanmayacağını biliyoruz. Ama, dövizle borçlanmanın bütçe açığının finansmanında kullanılması faiz yükünün faizle karşılanmasını gündeme getirecektir. Bu, kaynak yaratmak amacıyla toplanan fonların yeni rantıyeccilere kaynak aktarmak için kullanılmasından başka bir şey değildir. Özetlemem gerekirse, iç borçlanmada uzun vade, düşük faize dönebilmek amacıyla çıkarılan dövize endekslilerden beklenen "3 milyar dolar" iç borç yangınına benzinle söndürmeye benziyor. Beş uzun vadeli projeyi saymazsak ikinci kaynak paketinin birinciden farkı yok. Kısa vadede ve sürekliliği mümkün olmayan kaynaklar aslında birer borçlanma yönetiminden başka bir şey değil. Bilirsiniz, eskiler toplumun nizamı, yani dengeleri bozulduğunda "İşin şirazesı çıktı!" diye söylenirlerdi. Bence de artık işin şirazesı çıktı. Şiraze bozulduğu da ekonomiden siyasete kadar yaşamın tüm alanları iskambil kuleleri gibi bir anda darmadağın oluverir. Düzenin, nizamın yerini kaos alıyor. Şirazenin bozulmasının kimsenin yararına olmayacağı kesin.

ALKİN – Sayın Minibaş'a yapmış olduğu değerli açıklamalarından dolayı çok teşekkür ediyoruz. Buyurun Sayın Ardic, siz 1996 yılını nasıl değerlendiriyorsunuz?

ARDIÇ – Sayın Alkin çok teşekkür ederim. İktisatçılar ekonomik durum değerlendirmesi yapmak istedikleri zaman belirli sayısal göstergeleri ölçüt olarak kullanırlar ve kişisel değerlendirmelerini olabildiğince önyargı ve ideolojik tercihlerden uzak "nesnel" biçimde yapmaya çalışırlar. Gerçi, mut-

lak ve kesin doğruların bulunmadığı toplumsal bilimlerde ve özellikle de İktisat Biliminde, ideolojik yansızlık ve nesnellik oldukça tartışmalı ve hemen hemen olanaksız da olsa, iktisatçılar arasındaki bitmez-tükenmez tartışmalar ve anlaşmazlıklar içinde boğulmak için en az sakıncalı ve doğrusu en kolay yol da budur. Biz de bu yoldan giderek, olabildiğince nesnel kalmaya ve normatif iktisat politikası tartışmalarına girmemeye çalışarak olumlu ve olumsuz yönleriyle durum değerlendirmesi yapmaya çalışalım.

DOÇ. DR. KAYA ARDIÇ

Genellikle ve çoğunlukla kullanılan ekonomik göstergeler, GSMH'deki artış hızı (büyüme oranı), fiyat artış hızı (enflasyon), dış ekonomik ilişkilerdeki gelişmeler (cari işlemler dengesi), kamu kesimi borçlanma gereği ya da finansman açığı, iç tasarrufların GSMH'ye oranı, yatırımların dağılımı, işsizlik oranı ve gelir dağılımı gibi ölçütlerdir. 1996 yılı için açıklanmış son verilere

göre bu göstergelere sırasıyla bir göz atalım:

1996 yılı ilk çeyreğinde % 12.2 olan büyüme hızı, yılın ikinci çeyreğinde % 8.6 olarak gerçekleşmiş ve bu oturumun yapıldığı güne kadar henüz yılın üçüncü üç aylık rakamı açıklanmadığı için salt ilk altı aylık büyüme hızının % 10.3 olduğunu biliyoruz. İkinci üç aylık dönemde yavaşlama trendine giren ekonominin bu trendi sürdürerek yılı % 7 civarında, belki bir parça da altında kapatacağını öngörebiliriz.

Fiyat hareketlerine baktığımızda Ekim 1996 itibarıyla TEFE endeksinin DİE verilerine göre % 82.9 olduğunu görüyoruz. Enflasyonda Dünya Şampiyonluğunu kıl payı Venezuela'ya kaptıran Türkiye'de son yirmi yıla yakın süredir kronik ve yapısal özellik kazanan bir enflasyonist süreç sürmekte ve gelip giden tüm siyasi iktidarlar programlarında enflasyonla mücadelede yer vermelerine karşın uygulamada hiçbir tutarlı ve ciddi önlem almamaktadırlar. 1996 yılında dikkat çeken bir özellik talep-çekici özellik taşıyan enflasyonist süreçte maliyet itici öngelerin giderek ağırlık kazanmasıdır. Bunu, TEFE artış hızı rakamlarının TÜFE artış hızı rakamlarının üstüne çıkmasından kolaylıkla anlayabiliyoruz.

Kamu kesimi finansman dengesine baktığımızda ise, 1995 yılı sonunda 316 trilyon TL olan konsolide bütçe açığı 1996 yılı ilk on ayında 840 trilyon TL'yi bulmuş olup yıl sonu itibarıyla 1.3 katrilyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. 1995 rakamının dört katını bulan bu rakamın GSMH'ye oranı asıl önemli olan ve bu oranın 1995'de % 4 iken, 1996'da % 8.8'e yükselmesi beklenmektedir. Başta konsolide bütçe açığı olmak üzere diğer "kara" deliklerin de (Sosyal Güvenlik Kurumları,

KİT'ler, Belediyeler Birlikleri ve Fonlardan kaynaklanan açıklar) ivmesiyle kamu kesimi borçlanma gereğinin (PSBR) 1995'de % 5.4'den 1996 yılı sonunda % 10'u aşması öngörülmektedir.

“türkiye’de son yirmi yıla yakın süredir kronik ve yapısal özellik kazanan bir enflasyonist süreç sürmekte ve gelip giden tüm siyasi iktidarlar programlarında enflasyonla mücadelede yer vermelerine karşın uygulamada hiçbir tutarlı ve ciddi önlem almamaktadırlar”

Dış ekonomik ilişkiler yönünden de, 1995 yılında 14 milyar dolar olan dış ticaret açığının 1996'da 20 milyar dolara, daha önemlisi cari işlemler açığının da bir önceki yıl rakamı olan -2.3 milyar dolardan yaklaşık -7 ile -10 milyar dolar arası bir düzeyde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. İç tasarrufların GSMH oranı DPT geçici tahminlerine göre, % 21.3 düzeyinde kalacak, buna karşılık, dış açığın büyümesi ve artan ithalatla finanse edilen sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ye oranı ise bir puan artacaktır.

1994 yılı verilerine göre hesaplanan ve DİE tarafından 1996 yılının ikinci yarısında açıklanan gelir dağılımı tablosu ise nüfusun en alt gelir düzeyindeki % 20'lik kesimi ile en üst gelir

düzeyindeki % 20'lik kesimin milli gelir içindeki paylarının 1987 yılı verilerine oranla daha da dengesiz bir görünümde olduğunu sergilemektedir. En alt grubun 1987'de % 5.2 olan payı % 4.9'a gerilemiş, en üst grubun % 49.9 olan payı ise % 54.9'a yükselmiştir. Belki daha da anlamlısı, orta sınıfları oluşturan ara kesimlerin payları da azalmış, ikinci % 20'lik grup % 9.6'dan % 8.6'ya gerilerken üçüncü ve dördüncü % 20'lik kesimlerin payları da 35.5'den 31.6'ya gerilemiştir.

PROF. DR. ERDOĞAN ALKİN

Tüm bu göstergelerin yorumu ve sonucu ise, 1996 yılında ekonominin büyüme hızı hâlâ yüksek olmakla birlikte yavaşlama trendi içinde olup, fiyat artışları bir önceki yıla göre 10 puan artarak şiddetlenmekte, bütçe açığı ve K.K.B.G. büyümekte, dış ticaret ve cari işlemler açıkları kritik boyutlara ulaşmakta, yurtiçi tasarruflar yerinde sayarken gelir dağılımı giderek kötüleşmekte ve toplumsal patlamalara gebe bir görünüm kazanmaktadır. sabit ser-

maye yatırımlarında gözlenen bir puanlık artış ve belki toplam brüt döviz rezervlerindeki göreceli ve kanımızca sürdürülebilir ve kalıcı olmayan olumlu noktalar dışında, 1996 yılındaki gelişmelerin yukardaki göstergelere göre olumlu olduğunu söyleyebilmek olanaksızdır.

ALKİN – Sayın Ardıç, sonuç olarak ekonomik hakkında genel kanınız nedir?

“tüm bu gelişmelerin sonucunda ise, 1996 yılında ekonominin büyüme hızı hâlâ yüksek olmakla birlikte yavaşlama trendi içinde olup, fiyat artışları bir önceki yıla göre 10 puan artarak şiddetlenmekte, bütçe açığı büyümekte, dış ticaret ve cari işlemler açıkları kritik boyutlara ulaşmakta, yurtiçi tasarruflar yerinde sayarken gelir dağılımı giderek kötüleşmekte ve toplumsal patlamalara gebe bir görünüm kazanmaktadır”

ARDIÇ – Bu göstergelerin altında yatan dinamiklere ve Türkiye ekonomisinin yapısal özelliklerine baktığımızda gördüğümüz gerçek daha da karamsar bir sonuç vermektedir. Türkiye, ekonomisinin temel özelliği olan, tü-

kettiği kadar üretemeyen ve kaynaklar—harcamalar dengesini bir türlü tutturamayan kaynak açığı (tasarruf yetersizliği) sorununu çözüme kavuşturabilecek yapısal önlemleri almak ve uygulama yönünde 1996 yılını da tek bir olumlu adım atmadan geçirmiştir. Hayali kaynak paketlerini temenni ve hedef olarak numaralandırarak üçüncüsünü de büyük bir "inanç ve tevekkül" açıklamakla ekonomik sorunların çözümlenebileceğine, faizlerin makul düzeylere incecğine, dış açıkların kapanacağına, enflasyonun düşeceğine, döviz sorununun aşılabacağına inanan Refah—Yol Hükümeti 1997 yılında iş başında kalır ve kural dışı tatsız gelişmelerle Türkiye siyasal belirsizliklere düşmeden yoluna devam ederse, 1997 yılında erken seçim düzlemine ve ekonomik bunalıma girilmesi kaçınılmaz gibi görünmektedir.

Bu yargıya nasıl vardığımıza ilişkin söylenecek bir iki nokta var. İlkin, 1996 yılı verileri basit trend analizinde yerine konduğunda başta bütçe açığı, gerek kamu kesimi finansman açığı, gerekse cari işlemler açığı ve enflasyon oranı gibi kritik göstergeler olumsuz sürecin giderek artacağını ve 1994 başında olduğu gibi döviz ve faiz oranlarında büyük oynamalarla bunalım boyutuna ulaşacağını göstermektedir. IMF ile yapılan görüşmelerin sonuçsuz kalması ve IMF yetkililerinin giderken verdiği demeglerin, her ne kadar Hükümet tarafından "tarihte görülmemiş bir mucizenin gerçekleştirilebileceği" biçiminde yorumlanmışsa da bunun in-ce ve diplomatik dille tam tersine cidiye alınmayacak ölçüde tutarsız ve gerçekçilikten uzak bulunan hedefleri tutturabilmenin ancak bir muciziye bağlı olduğu anlamına geldiğinin sağduyu sahibi herkes tarafından anlaşılması da bu kanımızı desteklemektedir.

ALKİN — Sayın Ardıç, 1997 yılı için söyleyecekleriniz nelerdir?

ARDIÇ — 1997 yılı için hazırlanan konsolide bütçenin, başlangıçta 7.5 katrilyon TL. gider, 5 katrilyon TL. gelir, dolayısıyla 2.5 katrilyon TL. açık vermesine karşın, hayali ve temenni niteliğindeki kaynak paketleriyle Nasreddin Hoca'nın yol kenarına çalı—cırpı ekle-rek buradan eline geçecek koyun yünlerinden üreteceği iplikleri satarak borç ödemesini anımsatırcasına, bütçe görüşmeleri sonunda Meclisten gelirleri şişirerek "denk bütçe" olarak çıkması da mucizelerin nasıl yorumlanması gerektiği hakkında oldukça öğretici bir örnek oluşturmıştır.

ALKİN — Sayın Paya son olarak sizin görüşlerinizi alalım. Siz 1997 yılı için de düşünüyorsunuz.

PAYA — Sayın Alkin 1997 yılına ilişkin somut tahminlerde bulunmak istemiyorum. Çünkü Türkiye ekonomisi yine çok ağır bir operasyon geçirmenin arifesinde gözükmektedir. Temennimiz yönetimin bu durumu görmesi ve bir an önce operasyonu başlatmasıdır. Endişemiz şudur; operasyon gecikir ise Türkiye'de 1994'de olduğu gibi yine kontrol dışı gelişmeler yaşanabilir. Neticede kurlarda ve faizde bizim (overshooting) dediğimiz gelişmeler yaşanır. Yani faiz ve döviz piyasa dengelerinin gerektirdiği düzeylerin üzerine çıkabilir. Neticede üretimdeki daralma gerektiğinden fazla olabilir. Kısaca 1997'ye ilişkin çok değişik senaryolar yazılabilir. Değişik senaryolara göre tahmini makro büyüklükler de haliyle değişecektir. Şu anda tahminde bulunmak spekülasyondan öteye geçmiyecektir.

ALKİN — Efendim toplantıya katılıp, değerli görüşlerinizi sunduğunuz

için hepimize tekrar çok teşekkür ederim. Tartışmanın kısa özeti, katılımcıların tamamı ekonominin gerek bugünkü durumu, gerek yakın geleceği hakkında oldukça karamsar olmalarıdır. Ancak 1997 yılı hakkında sayısal tahminlerde bulunmaktansa, genel değerlendirmeler yapmayı tercih etmişlerdir. Son günlerde bir çok yazımda yer alan sayısal tahminler genellikle, gelecek yıl cid-

di bir bunalım yaşanmayacağı varsayımına dayanmaktadır. Böyle bir varsayımın ışığı altında 1997 yılında büyümenin yavaşlayacağı, enflasyonun hızlanacağı, döviz dengesinin 1996 yılından farklı olmayacağı yaygın kanı gibi görülmektedir.

Derginin Notu: Yukarıda sunulan "Açık Oturum" 26 Kasım 1996 tarihinde yapılmıştır.

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (ARALIK 1996)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)	Faiz Oranları (%)	
							Para Piyasası (Son 3 Aylık)	Kredi
A.B.D.	2.2	3.0	3.1	5.5	-179.4	-141.8	5.44	8.25
Almanya	1.2	1.5	2.3	9.6	65.9	-19.1	3.00	4.60
Avustralya	4.5	2.1	2.8	8.6	-0.7	-15.2	6.50	9.50
Avusturya	0.3	2.1	5.0	6.6	-8.1	-5.4	3.27	8.75
Belçika	1.5	2.5	1.8	14.7	12.1	14.9	3.00	7.00
Danimarka	2.2	2.3	4.3	10.4	5.4	1.9	3.25	6.00
Fransa	1.2	1.8	1.6	11.5	22.5	16.4	3.31	6.55
Hollanda	3.0	2.4	1.9	6.8	21.7	15.1	2.88	4.25
İngiltere	2.3	2.7	4.0	8.1	-20.3	-4.1	5.53	7.00
İspanya	1.9	3.5	4.5	22.7	-21.6	9.0	6.87	9.00
İsveç	1.4	-0.1	6.3	7.6	19.5	7.3	4.35	5.70
İsviçre	-0.5	0.8	1.3	4.0	1.2	21.4	2.00	3.88
İtalya	0.7	3.0	3.6	12.0	38.8	29.4	8.13	10.00
Japonya	3.9	0.2	1.8	3.2	90.7	72.6	0.42	1.63
Kanada	1.2	1.8	2.7	9.4	26.6	-2.3	2.93	4.75

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 30 Kasım 1996.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

Görüşler

COŞKUN CAN AKTAN

Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi

Anayasal İktisat ve Ekonomik Anayasa Önerilerine Yönelik Eleştiriler ve Karşı Cevaplar

I. GİRİŞ

Devletin ekonomik alandaki güç, yetki, görev ve fonksiyonlarının anayasal normlarla sınırlandırılmasını savunan Anayasal İktisat (Constitutional Economics) dünyada son yıllarda gerek akademik çevrelerde, gerekse siyasi çevrelerde büyük ilgi görüyor. Ülkemizde bu alanda üniversite çevrelerinde bilimsel çalışmaların arttığı, siyasal partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının konuya ilgisinin mevcut olduğu gözlemleniyor. Ülkemizde bazı kişi ve kurumlar anayasal iktisadın önerilerine olumlu bakarken, bazı kesimler ise bu önerileri olumsuz buluyor ve eleştiriyor. Bu araştırmada ülkemizde anayasal iktisat yaklaşımını eleştirenlerin görüşleri özetlenecek ve yöneltilen eleştiriler tarafımızca değerlendirilecek ve cevaplan-

maya çalışılacaktır. Çalışmamızın amacı "polemik" yapmak değil, bilimsel ahlâk kuralları çerçevesinde konuyu tartışmaktır.

II. ANAYASAL İKTİSAT VE EKONOMİK ANAYASA ÖNERİLERİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Ülkemizde Anayasa kavramı genellikle anayasa hukukçuları tarafından "devletin yapısı, örgütlenmesi ve işleyişine ilişkin kuralları içeren bir belge" olarak tarif edilir⁽¹⁾[*]. Ülkemizde ilk anayasa olan 20 Ocak 1921 tarihli anayasanın başlığı da esasen yukarıdaki tanıma uygundur. Teşkilat-

[*] Dipnotları yazının sonunda yer almaktadır.

Esasiye Kanunu adını taşıyan Cumhuriyetin ilk anayasası devlet teşkilatına ilişkin bir "üst yasa" hüviyetinde düşünülmüştür.

Ülkemizde anayasa hukukçularının eserlerinde sıkça rastladığımız yukarıdaki tanım günümüz açısından oldukça yetersiz kalmıştır. Zira, anayasa sadece devletin temel yapısını, örgütlenişini gösteren bir üst yasa olmanın ötesinde bir anlam taşımaktadır.

Tarihsel açıdan çok eskilere kadar uzanmakla beraber anayasalar esasen 18. ve 19. yüzyıldaki anayasacılık hareketlerinin sonucunda ortaya çıkmışlardır. Anayasacılığın temel amacı mutlakiyetçiliği sınırlamak ve insanların hak ve özgürlüklerini güvence altına almaktır. Bu anlamda 19. yüzyılda bir çok ülkede yaygınlaşan yazılı anayasaların temel amacı iktidarı sınırlamak ve böylece bireyin haklarını güvence altına almaktır. Bu açıdan değerlendirildiğinde anayasayı "devlet teşkilatını açıklayan üst hukuk kuralları" olarak anlamak son derece yetersizdir.

İkinci olarak, anayasalar her ne kadar başlangıçta siyasi haklar uğruna verilen mücadeleler sonucunda ortaya çıkmışsa da günümüz açısından anayasaları sadece siyasi hakları güvence altına alan bir belge olarak görmek de doğru değildir. İnsanların temel "siyasal hakları ve özgürlükleri" olduğu kadar, temel "ekonomik hak ve özgürlükleri"nin de bulunduğu anlayışı artık günümüzde evrensel düzeyde kabul görmektedir.

Çağdaş anayasacılık, bireylerin hem siyasi, hem de ekonomik hak ve özgürlüklerinin güvence altına alın-

masını savunan bir yaklaşımdır. Oysa, bir çok ülkede ve bu arada ülkemizde çağdaş anayasacılık anlayışının gerisinde "geleneksel anayasacılık" anlayışı hakim olmuştur. Geleneksel anayasacılık anlayışı, yukarıda da belirtildiği üzere devlet teşkilatını açıklayan, devletin görev ve fonksiyonlarını, bireylerin ise siyasi alandaki hak ve özgürlüklerinin anayasalarda düzenlenmesini savunan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Oysa çağdaş anayasacılık yaklaşımında asıl önemli olan bireyin hem siyasal, hem de ekonomik hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, bunun için de zorunlu bir şart olan devletin güç ve yetkilerinin sınırlandırılmasıdır.

Osmanlı imparatorluğunda ilk anayasacılık hareketlerinden günümüze değin Türkiye Cumhuriyetinde gerçek anlamda iktidarı etkin bir şekilde sınırlayan ve bireylerin hak ve özgürlüklerini yine etkin bir şekilde koruyan bir anayasacılık anlayışı hakim olmamıştır. Ülkemizde yürürlükte kalan tüm anayasalar "siyasal anayasa" hüviyetinde düşünülmüş ve hazırlanmıştır. Anayasa hukukçularının eserleri incelendiğinde de genel olarak anayasayı bir "teşkilat anayasası" olarak ele aldıkları; ekonomik anayasa yaklaşımına ise mevcut eserlerde yer verilmediği, konunun bilinmediği, bazı anayasa hukukçularının ise bu konudaki görüşlerinin eksik ve konu ile ilgili literatürden son derece habersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Aşağıda Türk anayasa hukukçularının anayasaya ve ekonomik anayasa yaklaşımına bakış açılarını ortaya koyacağız.

Ülkemizde tanınmış anayasa hukukçularından biri olan ve anayasa

konusunda kimi çevrelerce uzman ve otorite bir isim olarak takdim edilen Prof. Dr. Mümtaz Soysal "100 Soruda Anayasanın Anlamı" başlığını taşıyan kitabında anayasayı şu şekilde tanım-lamaktadır.

"Anayasa, bir devletin kuruluşu-nu, örgütlenişini ve işleyişini düzenle-yen kurallar bütünüdür."⁽²⁾ Soysal'ın bu tanımı bize göre geleneksel ana-yasacılık anlayışına uygun bir tanım-dır. Soysal'ın aynı kitabındaki şu ifa-deleri ise onu, gerçekten iktisat bili-mini hukuk biliminden tamamen ayrı olarak düşüner bir "geleneksel hu-kukçu" olduğunu açık bir şekilde or-taya koymaktadır. Mümtaz Soysal'ın şu açıklamaları konumuz açısından önem taşımaktadır.

"Demokratik anayasaların genel-likle her türlü ekonomik politikayı uy-gulamaya elverişli bir çerçeve oluş-turması beklenir. Çünkü, anayasa çerçevesinde çeşitli siyasal partiler iktidara gelecekler, yasalarla ve yürüt-me kararlarıyla kendi program ve po-litikalarını uygulamaya çalışacaklar-dır. Fakat 1961 Anayasasından beri, ekonomik politikaya ilişkin çeşitli hü-kümleri Anayasaya koymak, kapsamı gitgide genişleyen bir alışkanlık duru-muna gelmiştir. Neye yaradığı ve neyi önlediği pek belli olmayan bir alış-kanlıktır bu..."⁽³⁾

Soysal yukarıdaki ifadeleriyle de-mokratik bir anayasanın, siyasal ikti-darların kendi isteklerine göre iktisat politikası araçlarını kullanmaya uygun bir çerçeve oluşturması gereğinden sözetmektedir. Soysal'a göre anaya-sada iktisat politikalarına ilişkin kural-lara yer verilmesi doğru değildir, zira ona göre "siyasal partiler iktidara ge-

lecekler, yasalarla ve yürütme karar-larıyla kendi program ve politikalarını uygulamaya çalışacaklardır." Soy-sal'ın 8. baskısı yapılan ve 1990 yılı-n-da yeniden gözden geçirilerek yayın-lanan kitabında anayasa alanındaki yeni fikirlerin ve yaklaşımların izlen-mediği görülmektedir. En başta kita-bında ekonomik anayasa konusunda direkt olarak bir analiz ve değerlendir-me bulunmamaktadır.

Mümtaz Soysal'a benzer bir yak-laşımı yine ülkemizin tanınmış anaya-sa hukukçularından birisi olan Prof. Dr. Ergun Özbudun'un şu görüşlerin-de buluyoruz: "Ekonomi politikaları-nın genel çerçevesinin katı anayasa kuralları ile belirlenmesi, siyasi partile-re büyük ölçüde tek tip bir ekonomi politikası empoze eder. Günümüzün batı dünyasında siyasi partiler arasın-daki en önemli görüş farklarının daha çok ekonomik politikalar alanında yo-ğunlaştığı düşünülürse, böyle bir ana-yasal kısıtlama partileri birbirlerine benzer ekonomik politikalar izlemeye zorlar; dolayısıyla partilerarası yarış-manın anlamı bir ölçüde ortadan kalkmış olur. Seçmenler, farklı parti programları arasında bir tercih yapma imkanından yoksun kalırlar. Bu du-rum siyasal partilerin belli ve ayırdedi-lebilir programlarla seçmen karşısına çıkmaları, seçmenin tercih ettiği parti-nin hükümet olarak tam yetki ve so-rumlulukla bu programı bir seçim dö-nemi boyunca uygulaması, ertesi se-çimlerde de bu uygulamanın başarı derecesine göre seçmenler tarafın-dan ya ödüllendirilmesi veya cezalan-dırılması şeklinde özetlenebilecek olan "sorumlu parti hükümeti" (res-ponsible party government) modelini de tahrir eder. Anayasal sınırlamalar yüzünden programını tam uygulaya-

mayan bir iktidar partisi, kolayca ve haklı olarak bu başarısızlığın sorumluluğunu anayasaya yıkabilir. Bu nedenle, seçimlerin, seçimler yoluyla parti sorumluluğunu gerçekleştirmeleri gerekir."⁽⁴⁾

Özbudun bu görüşlerini "Anayasa Hukuku Açısından Ekonomik Anayasa" başlığını taşıyan bir makalesinde ifade etmektedir. Özbudun'un görüşleri çok açık ve net olarak sayın Soysal'ın görüşleri ile paraleldir. Bize göre Özbudun'un ve Soysal'ın gözden kaçırdıkları çok önemli bazı noktalar vardır.

İlk olarak ekonomik anayasa oluşturulmasının amacı iktidarların vergileme, borçlanma, para basma gibi ekonomik yetkilerinin anayasal normlarla sınırlandırılmasıdır. Özbudun'un "siyasi partilere büyük ölçüde tek tip bir ekonomi politikası empoze eder" eleştirisi bu bakımdan çok yer-siz ve anlamsızdır. Ekonomik Anayasa, siyasal partilere ekonomik politikası empoze etmez; sadece siyasal partilerin ekonomi politikası araçlarını anayasada belirtilen sınırlar çerçevesinde kullanmaları gerektiğini emreder.

İkinci olarak, Özbudun'un ekonomik anayasa "partileri birbirine benzer ekonomik politikalar izlemeye zorlar" ifadesi de doğru değildir. Ekonomik anayasa, ekonomik düzenin genel kurallarını oluşturmayı amaçlar. Yoksa, siyasal partilere "siz, tarımda, sanayide, enerjide şu politikaları uygulayacaksınız" demez. Bu son derece anlamsız olur. Ekonomik anayasa sadece oyunun genel kurallarının oluşturulmasının gereği üzerinde durur.

Şu basit sorunun cevabı çok önemlidir: "Hükümetlerin para basma yetkileri sınırlandırılmalı mıdır?" Anayasal iktisatçılar, geleneksel anayasa hukukçularından farklı olarak para basma yetkisinin anayasal normlarla sınırlandırılması gereği üzerinde durur. Bu tür bir anayasal normu "partileri birbirine benzer ekonomik politikalar izlemeye zorlar" şeklinde algılamak kanaatimizce konunun pek iyi bilinmemesi dolayısıyla yapılan yorumdur. Bu yoruma kaynaklanmaktadır.

Prof. Özbudun'un yukarıdaki fikirleri, Türk Anayasa Hukuku başlığını taşıyan kitabının hemen ilk sahifesindeki ifadeleriyle uyuşmamaktadır. Özbudun'un aşağıdaki ifadeleri gerçek anayasacılığın temelini çok iyi bir şekilde ortaya koymaktadır: "Osmanlı imparatorluğu, devlet yönetimi sistemi bakımından, mutlak bir monarşiydi. Padişahın yetkilerini sınırlandıracak hukuk kuralları ve bu kuralları etkili kılabilecek mekanizmalar yoktu."⁽⁵⁾

Özbudun'un yukarıdaki görüşleri ekonomik anayasa oluşturulmasının altında yatan nedenleri çok iyi bir şekilde ortaya koymaktadır. Mutlak bir monarşide sınırsız yetkileri olan bir padişahın yetkilerinin sınırlandırılması ne kadar gerekli ise demokrasilerde de sınırsız yetkileri olan siyasal iktidarların yetkilerinin sınırlandırılması o kadar gerekli ve zaruridir. Yukarıdaki örnekler ülkemizde anayasa hukukçularının Anayasal İktisat ve Ekonomik Anayasa konusundaki literatürden kısmen habersiz, kısmen de yetersiz bilgiye sahip olduklarını göstermektedir.

Halen Demokratik Sol Parti milletvekili olan ve vergi hukuku alanın-

daki çalışmaları ile tanınan Prof. Nami Çağan'ın ekonomik anayasa konusundaki eleştirileri ise şu şekildedir:

"Anayasal iktisatçılarca ileri sürülen bir kısım önermeler çekici görünmekle birlikte, temelde yeni sağ ideolojiyi devletin resmi ideolojisi haline getirmek amacı açık olarak ortaya çıkmaktadır. Anayasa ile liberal olmayan hükümetlere de liberal ekonomi politikasını dayatmaya çalışmak, demokratik düşünceye aykırı bir otoriter bir yaklaşımdır. Devletin ekonomik sınırlarının anayasada belirlenerek hükümetlerin asli görevleri olan politika alanlarını daraltmak, politikacıları da mekanik görev yapan teknisyenler konumuna getirir."⁽⁶⁾ Sayın Çağan yazısının son kısmında ise şu uyarıyı yapmaktadır: "anayasal iktisat tartışmalarının, yanlış değerlendirmelerle, ülkeyi yanlış yönlelere götürebileceği kuşkusunu taşıyorum."

Prof. Çağan'ın anayasal iktisada yönelttiği eleştiriler kanaatimce son derece anlamsız ve gerçek dışıdır. Bir kere, anayasal iktisat, Çağan'ın yeni sağ olarak adlandırdığı ideolojiyi devletin resmi ideolojisi haline getirme amacıyla değildir. Anayasal iktisadın amacı ekonomik düzenin genel kurallarını oluşturmaktır. Anayasal iktisatçılar, serbest piyasa ekonomisi ve demokrasinin temel kural ve kurumlarını benimsemektedirler. Bu bakımdan, örneğin; özel mülkiyet anayasal iktisatçıların tarafından en temel insan haklarından birisi olarak kabul edilir. Temel insan haklarının da anayasal güvence altında olması savunulur. Özel mülkiyet düzenine karşı olan ve kolektif mülkiyeti savunanların anayasal iktisadın önerilerini hoş karşılamayacakları pek tabiidir. Ancak, "özel

mülkiyet" bugün evrensel bir değer ve temel insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Bir kısım insanın bu temel insan hakkını kabul etmemeleri, bu hakkın anayasal güvence altına alınmaması anlamına gelmez. Özetle, anayasal iktisat, sayın Çağan'ın düşündüğü tarzda liberal ekonomi politikalarını hükümetlere dayatmaz. Anayasal iktisat, liberal ekonominin ve demokrasinin kısaca "liberal demokrasi"nin temel ilke ve kurumlarının anayasada güvence altına alınmasını savunur.

Son olarak devletin asli görevi Çağan'ın düşündüğü gibi "politika yapmak" değildir. Devletin asli görevi insanların can ve mal güvenliklerini korumaktır. Devletin asli görevi vatandaşların hak ve özgürlüklerini korumaktır. Öte yandan, Prof. Nami Çağan'ın yukarıdaki görüşlerini 1982 yılında yayınlanan ve Vergilendirme Yetkisi başlığını taşıyan doçentlik tezindeki görüşleri ile karşılaştırdığımızda bazı önemli sonuçlara ulaşabiliyoruz. Çağan bu kitabında şöyle demektedir: "Vergide hukuk fikri, ilk kez, siyasal iktidarı ellerinde bulunduranların sınırsız güçlerinin sınırlandırılmasına başlaması ile ortaya çıkmıştır. Vergileme yetkisinin sınırlandırılması, demokratik düzenin temeli olmuş ve bu düzenin gelişmesine olanak yaratmıştır. Parlemtoların yasama yetkilerinin kökeninde; vergilendirme gücünün sınırlandırılması konusundaki savaşımlar vardır. Vergilendirme yetkisi, bir kamu hukuku kavramı olarak, devlete yalnız haklar değil, uymak zorunda olduğu belli ödevler de yükler. Bu ödevler vergilendirme yetkisinin sınırlarını oluşturur."⁽⁷⁾

Çağan bu ifadelerinin hemen devamında şöyle demektedir: "Vergileme yetkisinin niteliği, özellikleri ve kapsamı anayasal kurallarla belirlenir. Bu yetkinin kullanılma biçimi ve sınırları çoğu kez anayasalarda belirlenir."⁽⁸⁾

Çağan'ın bu ifadeleri yeterince anlaşılır ve açıktır. Çağan'ın yukarıdaki ifadeleri kanaatimce son derece doğru tesbitlerdir. Çağan'ın anayasal iktisada yönelttiği eleştirilere bakıldığında bu sözleri ile tutarlı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Kanaatimce, Çağan, temsil ettiği siyasal parti ve siyasi görüşleri dolayısıyla anayasal iktisat felsefesine önyargılı yaklaşmakta ve "yeni sağ" ideolojisini temsil ettiği gerekçeyle anayasal iktisada karşı olduğunu belirtmektedir.

Ülkemizin tanınmış maliyecilerinden biri olan Prof. Bedii N. Feyzioğlu ise Milliyet gazetesinde "Düşünenler Düşüncesi" köşesinde yayınlanan bir makalesinde ekonomik anayasa yaklaşımına şu eleştirileri yöneltmektedir: "Asrımızın liberal piyasa ekonomisinin gelişmesinde kullanılan yeni ekonomik terminolojiden olan "globalleşme" veya Altricht anlaşmaları gibi belgelerde belirlenen devletin iktisadi ve mali yetkilerinin sınırlandırılması ile ilgili bazı yeni hükümlerin ve anayasalarda yer almasını anlayışla karşılamak mümkün ise de, bir ülkenin başarılı sevk ve idaresi için hükümetlerin ekonomik ve mali kararlar almalarında anayasal hükümlerle bu derecede sık boğaz edilmesinin gereğini anlamak ve kabul etmek mümkün görülmemektedir."⁽⁹⁾

Sayın Feyzioğlu'nun anayasal iktisada bakış açısı ise biraz farklıdır.

Sayın Feyzioğlu yukarıdaki sözleri ile bir taraftan devletin iktisadi ve mali yetkilerinin anayasa ile sınırlandırılmasının "anlayışla" karşılanabileceğini söylemekte; öte yandan ise hükümetlerin ekonomik ve mali karar almalarında anayasal hükümlerle "sık boğaz" edilmemeleri gerektiğini belirtmektedir. Feyzioğlu'nun sözlerinde altını çizmemiz gereken bir ifade bulunmaktadır: "bir ülkenin başarılı sevk ve idaresi için... Anayasal iktisatçıları, ekonomik düzenin genel kurallarını anayasa ile belirlemek suretiyle ülkenin başarılı sevk ve idaresinin mümkün olacağını savunmaktadırlar. Sınırsız devletin, keyfiyete dönüşeceğini ve yozlaşacağını ifade etmektedirler. Sayın Feyzioğlu ise anayasal iktisadın hükümetleri "sıkboğaz" edeceğini ve ülkenin başarılı sevk ve idaresini engelleyeceğini düşünmektedir.

Sabah gazetesi yazarlarından Prof. Dr. Mehmet Altan ise Ekonomik Panorama dergisinde ekonomik anayasa yaklaşımına son derece ilginç bazı eleştiriler yöneltmektedir: "Ben prensip olarak parlamentonun, parlamento üstündeki bir güç tarafından denetlenmesine, parlamentonun tasarruflarının anayasal yaptırımına hedef olmasına karşıyım. Parlamento'nun alacağı ekonomik kararlara anayasal sınırların getirilmesi, anti-demokratik, seçkin, tepeden inme bir yaklaşım olur. Diyelim, bir parti "ben enflasyonist politikalarla büyümeyi sağlayacağım" diye ortaya çıkarsa, "senin programın anayasaya aykırı" diye yasaklayacağız mı? Türkiye'de yeterince yasak var, bir de ekonomik yasaklar getirmeyelim. Ayrıca, ekonomik anayasa bana mantıklı gelmiyor. Temelinde Batı'daki "vergi vermeyelim" düşüncesi yatıyor. Bu dü-

şünce, Türkiye'ye kamu açıklarını anayasal düzenlemelerle önleyelim olarak yansıyor. Bence, partileri ve parlamentonun ekonomik kararlarını sınırlamak ve denetlemek için düzenlemeler yapmak yerine, sürekli ve düzenli üretimi sağlayacak, her yurttaşı vergi mükellefi yapacak, siyasi formasyonlar üretmek gerekiyor. Ekonomik Anayasa gibi bir "reform"la bu bürokratik yapıyı güçlendirmek bana mantıklı gelmiyor. Bence ekonomik anayasa yerine liberal bir parti için girişimde bulunulsaydı daha anlamlı olurdu."⁽¹⁰⁾

Açıkça ifade etmeliyim ki, sayın Altan'ın yukarıdaki sözlerini 1992 yılında okuduğum zaman hayretler içinde kalmıştım. Sayın Altan'ın görüşleri ile ilgili düşüncelerini aşağıda özetlemek istiyorum: Bir kere sayın Altan'ın bilgi sahibi olmadığı anlaşılan bir konuda sırf popüler gazeteci kimliğini biraz daha ön plana çıkarmak için bir demec vermesi bana göre son derece yanlış bir davranıştır. Bilgisizlik insanı gerçekten zor durumlara düşürebilir ve düşürmektedir de!... Aydın olarak adlandırılan ve bir büyük gazetede yazılar yazarak güya "halkı bilgilendiren ve aydınlatan" bir yazarın yukarıdaki sözleri onun demokrasiyi ne kadar yanlış bildiğini ortaya koymaktadır. Bir akademisyenin bilmediği ve belki de adını ilk kez duyduğu bir konuda mutlaka gazetecilerle bir şeyler söylemesi gerekmez!... Sayın Altan'ın eleştirileri anayasal iktisat konusundaki literatürden tamamen habersiz olduğunu çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bugün dünyada ekonomi, siyaset bilimi, hukuk ve diğer sosyal bilimler alanında çalışan tanınmış bir çok bilim adamı, anayasal iktisat konusuna

önemli katkılarda bulunmaktadır. Nobel ekonomi ödülü kazanmış bir çok insanın çalışmalarını görmezlikten gelerek sadece gazetede "popüler" bir yazar olmak uğruna verilen demecler sanırım insanı küçük düşürmektedir.

Sayın Altan görünürde ülkemizde cumhuriyetin ve demokrasinin en güçlü savunucularından birisidir. Gerçekten de bazı konularda gazetede ki köşesinde demokrasinin temel değerleri üzerine güzel yazılar yazmaktadır. Ancak, bu mücadele yanısıra Altan'ın şu ifadesi onun demokrasinin ne anlama geldiğini gerçekten tam olarak bilmediğini ortaya koymaktadır: Sayın Altan şöyle diyor: "Ben prensip olarak parlamentonun, parlamento üstündeki bir güç tarafından denetlenmesine, parlamentonun tasarruflarının anayasal yaptırımlara hedef olmasına karşıyım." Sayın Altan'a Montesquieu'nun "güç gücü kontrol etmelidir" (power ought to serve as a check to power.) sözü ile neyi anlatmaya çalıştığını sormak gerekir!... "Kuvvetler ayrılığı ne demektir?" diye sormak gerekir...

Sahte demokrasi taraftarlarının ya da başka bir ifadeyle demokrasiyi savunmakla birlikte "gerçek demokrasi"nin ne anlama geldiğini bilmeyenlerin yaptıkları önemli bir hata "parlamentonun üstünlüğü"nden söz etmeleridir. Altını çizerek belirtelim ki, "parlamentonun üstünlüğü" diye bir şey söz konusu olamaz. "Yargının üstünlüğü"nden de söz edilemez. Ancak hukukun üstünlüğünden söz edilebilir.

Ülkemizde Anayasal İktisat alanında çalışmalar yapan ve ülkemizde iktisat bilimi alanında çok değerli

eserleri bulunan Prof. Vural Savaş kitabında bu konuyu şu şekilde eleştirmektedir: "Parlementonun en yüksek organ olması; onun dilediği alanı dilediği gibi düzenleyebilecek sınırsız bir otoriteye sahip olduğu anlamına gelmez."⁽¹¹⁾ Savaş, konuyu şu sözleriyle çok güzel bir şekilde ortaya koymaktadır: "Parlementonun üstünlüğü ilkesi, tarihi gelişimi içinde, padişah, sultan, kral, imparator ve benzeri monarklara karşı parlamentoların "halkın temsilcisi" olarak ortaya çıkmasından kaynaklanmıştır. "Üstünlük" iddiası monarka karşıdır ve monarkın yetkilerini sınırlamak amacıyla savunulmuştur. İngiltere parlamentosunun 1768 yılında mutlak egemenlik sahibi olduğunun ilan edilmesiyle, bu ilke bütün demokratik ülkelere "parlementonun üstünlüğü ilkesi" olarak yapılmıştır."⁽¹²⁾

Sayın Altan inanılması güç bir iddiada daha bulunmaktadır. Şöyle demektedir: "Parlementonun alacağı kararlara anayasal sınırların getirilmesi anti-demokratik, seçkin, tepeden inme bir yaklaşım olur." Anayasal demokrasiye gönülden inanan ve bu yolda mücadele eden bir araştırmacı olarak bu ifadelerin gerçek demokrasiye ne kadar ters olduğunu belirtmeliyim. Anayasal iktisadın kurucularından Nobel Ekonomi ödülü James M. Buchanan'ın sözleri ile anayasal demokrasinin ne olduğunu aktarmaya çalışalım: "İçinde yaşadığımız yüzyılda demokrasi duygusal bir kavram olarak kullanılmaktadır. Yapısı, amacı ve işleyişi tamamen farklı olan politik rejimlere demokrasi kelimesi yakıştırılmaktadır. Mevcut durumuyla, demokrasi terimi tamamen boş bir anlam ihtiva etmektedir. Anayasal kelimesi, demokrasi kelimesinin bir öne-

ki olarak kullanılmalıdır. Demokrasinin temel ilkelerinden birisi olan bireysel özgürlük, ancak kolektif faaliyetlerin alanı ve çerçevesinin anayasal normlarla sınırlandırılması halinde bir anlam ihtiva edebilir."

Sayın Altan'ın Anayasal iktisadın "antidemokratik" olduğunu söylemesi kanımca son derece haksız bir eleştiridir. Sayın Altan eleştirisinde devamlı şöyle diyor: "Diyelim, bir parti 'ben enflasyonist politikalarla büyümeyi sağlayacağım' diye ortaya çıkarsa, senin programın anayasaya aykırı diye yasaklayacağınız mı? Türkiye'de yeterince yasak var, bir de ekonomik yasaklar getirmeyelim." Bir kez daha belirtelim ki, anayasal iktisadın bu tür önerilerde bulunması diye bir şey söz konusu değildir. Anayasal iktisat, iyi bir sosyal ve ekonomik düzen için ekonomide bazı genel kuralların anayasada yer almasını ve özellikle siyasal iktidarların para basma, vergileme, harcama gibi yetkilerinin sınırlandırılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Altan'ın bir diğer eleştirisi ise şu şekildedir. "Ekonomik Anayasa gibi bir "reform"la bu bürokratik yapısı güçlendirmek bana mantıklı gelmiyor. Bence ekonomik anayasa yerine liberal bir parti için girişimde bulunulsaydı daha anlamlı olurdu." Altan'ın bu ifadesini de hayretle okuduğumu belirtmek istiyorum.

Anayasal iktisat konusunda başka yazarların da görüşleri bulunuyor. Ülkemizde tanınmış iktisat profesörlerinden Gülten Kazgan "Anayasa ve Ekonomi" başlıklı bir yazısında şöyle demektedir. "İtiraf edelim ki, anayasal iktisat anlayışı bize demokrasiyi kısıtlayan bir yaklaşım gibi gelmişti önceleri. Ama gelip giden iktidarların dav-

ranışlarını görünce, galiiba başka çare yok diye düşünmeye başladık."⁽¹³⁾ Sayın Kazgan, bu itirazının ardından ülkemiz için şu önerilerde bulunuyor. "Hükümetler, şimdi yüksek oranda kısa vadeli iç borç-dış borç alıyor, bu da dönüp dolaşıp tekrar para arzını genişletici bir süreç yaşıyor. Bu bakımdan kamu kesimi borçlanma gereğini GSMH'nın % 6-7'si gibi bir oranla sınırlamayı bir anayasa maddesine dönüştürmekte yarar olabilir."

Anayasal iktisat konusunda Bolu İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi Uğur Eser'in eleştirileri Toplum ve Bilim dergisinde yayınlanan bir makalesinde yer almaktadır. Aynı yazar bu yazısını bazı ufak düzeltmeler ve eklemelerle Mülkiyeliler Birliği Dergisi'nde de yayınlamıştır.⁽¹⁴⁾ Aşağıda Eser'in konu hakkındaki eleştirilerini ele alacağız: "Tümüyle bir ekonomik anayasa görünümünde olan yeni anayasa, tüm toplumsal sorunlar ekonomik sorunlardan ibaretmiş gibi, toplumu ekonomik yasalarla yönetmenin kurallarını belirlerken, diğer taraftan belirli kural ve yöntemlerden ibaret saydığı politikayı salt bir hükümet oluşturma biçimi olarak değerlendirmektedir. İktisat politikalarını salt bir teknik önlemler demeti olarak almak ve başarısını siyasal iktidarların inisiyatifleri ile açıklamak yanlış olur."⁽¹⁵⁾

Bu eleştiriye karşı hemen şunu belirtelim ki, Anayasal iktisat, hiç bir zaman tüm toplum sorunlarını ekonomik sorunlardan ibaretmiş gibi göstermeye kalkışmamaktadır. Bu son derece eksik ve yanlış bir değerlendirmedir. Sayın Eser'in "iktisat politikalarını salt bir teknik önlemler demeti olarak almak" şeklindeki ifadesi pek

açık ve anlaşılır bir ifade değildir. Anayasal iktisat, siyaset bilimi, hukuk, felsefe, ahlak ve sosyoloji gibi bir çok sosyal bilimden geniş olarak istifade eden bir interdisipliner araştırma alanıdır.

Eser yazısında ayrıca şu eleştirilere de yer vermektedir: "Ekonominin kendi doğal yasaları içinde politikadan bağımsız işlediğini söyleyerek politika ile ekonomiyi ayrı ayrı alanlarda göstermeye çalışan bu yaklaşım ekonomiden politikaya yönelik tek yönlü bir belirleme ile tüm süreçleri iktisadileştirmektedir."⁽¹⁶⁾ Eser'in bu eleştirisi de son derece anlamsızdır. Zira, anayasal iktisatçılar, ekonominin politikadan bağımsız işlediğini söylememekte, aksine kamu ekonomisi kararlarının politik süreç içerisinde oluştuğunu ifade etmektedirler. Anayasal iktisatçılar, politika ile ekonomiyi birbirinden ayrı alanlar olarak göstermeye çalışmamaktadırlar. Tam aksine, Kamu Tercihi (Public Choice) ve Anayasal İktisat araştırma alanı aynı zamanda Politikanın Ekonomik Anlazi olarak da adlandırılmaktadır.

Sayın Eser'in diğer eleştirileri de şu şekildedir:⁽¹⁷⁾ "İktisat Politikası Anayasası (İPA) meşrulaştırmaya çalıştığı liberal politikalar ile tüm toplumsal-politik ve ekonomik sorunları teknik bir soruna (iktisatçıların sorununa) indirirken, iktisat politikalarına da nötr (yansız), bir amaç yüklemektedir." "Politikanın (ve demokrasinin) tanımını ve sınırlarını daraltan böyle bir yaklaşımla demokrasilerin ahlaki temellerini oluşturan bireysellik ve özgürlük değerlerinin korunması güçleşebileceği gibi, toplumların kendi geleceklerini belirlemeleri de olanaksız hale gelir." "Güncel sorunların neden-

lerini demokrasinin işleyişine bağlamak ve çözümünü politik alanı sınırlandırmak da görmek yerine, politik gücü bireylerin doğrudan sahiplenip kullanabildikleri, onlara politik yaşama doğrudan ve aktif bir biçimde katılabilme olanağı tanıyan, çoğulcu, katılımcı bir toplum ve demokrasi düşüncesini yerleştirmek gerekiyor."

Sayın Eser'in yukarıdaki görüşlerini de açıkça önemsiz eleştiriler olarak görüyorum. Tüm toplumsal-politik ve ekonomik sorunları teknik bir soruna indirgemek gibi bir eleştiri son derece asılsız ve haksızca yapılmış bir eleştiridir. İkinci olarak, politik alanın hukuk kuralları ile daraltılması, birey özgürlüklerini sınırlandırmaz, aksine güvence altına alır. "Toplumların kendi geleceklerini belirlemeleri de olanaksız hale gelir" ifadesini ise anlamsız bir ifade olarak görüyorum.

Eser'in "o halde, çözüm nedir?" şeklinde kendisine yöneltebilecek soruyu ise "bireylerin politik yaşama aktif olarak katılımının sağlanmasıdır" şeklinde cevaplamaktadır. Eser'in "rasyonel seçmenlerin ilgisizliği" (rational voter irrelvalvanve) ve rasyonel seçmenlerin bilgisizliği (rational voter ignorance) kavramlarından pek haberdar olmadığı dikkat çekmektedir. Seçmenlerin bir kısmının siyasete ve kamusal kararların alınmasına karşı kayıtsız-ilgisiz kalacaklarını ve bir kısım seçmenin ise bilgisiz (çahil) olabileceklerini ve bu şekilde demokrasinin her zaman gerçek birey tercihlerini yansıtmayacağını hatırlamak gerekir. Demokrasinin yozlaşmasının önlenmesi için katılımcı demokrasi gerekli ama yeterli değildir. Demokrasi için gereken koşullardan birisi, hem de en önemlisi iktidarın sınırlandırıl-

masıdır. Seçmenler bilgili ve ilgili olsalar dahi, siyasal iktidarların güç ve yetkilerini her zaman kötüye kullanma tehlikesi mevcuttur.

Büyük düşünürlerden David Hume'un şu sözü gerçekten çok büyük anlam taşır. "Her insanın bir hilekar olarak varsayılması doğru bir politik ilkedir." ("It is therefore, a just political maxim, that every man must be supposed a knave")

Sosyal sözleşme felsefesinin kurucularından Jean-Jacques Rousseau'da şu ifadesiyle çok önemli bir mesaj vermektedir. "Eğer insanlar Tanrı olsaydı, kendilerini demokratik olarak yönetebilirlerdi. O halde, mükemmel devlet insanlara göre değildir."

Özgürlük felsefesini en iyi işleyen düşünürlerden birisi olan John Stuart Mill ise şöyle demektedir. "Anayasal devlet ilkesi, siyasal gücü elinde bulunduran kimselerin bu güçlerini kötüye kullanabileceklerinin varsayılmasını şart koşar."

Bu sözler, bize devletin güç ve yetkilerinin niçin sınırlandırılması gerektiğini çok güzel bir şekilde açıklamaktadır.

Son olarak Sayın Eser'in makalesinin dipnotunda yazılı şu ifadeler de gerçekten şaşırtıcıdır. "Gerçekte, Yeni Liberal-Muhafazakar düşüncede, ekonomik bunalımdan sorumlu tutulan politik başarısızlıkları demokrasi fazlası ile açıklayan ve otoriter bir yönetimin sözcülüğünü yapanlara da rastlanmakla birlikte, J. Buchanan ve diğer Yeni Liberal iktisatçılar demokrasinin varlığına karşı çıkmıyorlar."⁽¹⁸⁾

Eser'in yukarıdaki ifadeleri gerçekten çok şaşırtıcı. Zira, anayasal iktisatçılar, devletin başarısızlıklarını (government failure) "demokrasi fazlası" ile açıklamazlar. Buchanan ve diğer anayasal iktisatçılar, devletin başarısızlıklarını sınırsız demokrasi ve siyasal iktidarların sınırsız güç ve yetkilere sahip olmaları ve sınırsız hükümet müdahaleleri ile açıklarlar. Daha-sı Eser'in Buchanan ve diğer liberal iktisatçılarla ilgili olarak "demokrasi-nin varlığına karşı çıkmıyorlar" ve "demokrasiyi başlı başına bir amaç olarak görmüyorlar" ifadesi gerçekten yanlış ve bilgisizce yazılmış bir ifadedir. Kulaktan dolma bilgilerle veya birkaç makale okumakla Buchanan'ı "demokrasi-nin varlığına karşı çıkmıyor" diye yorumlamak gerçekten insafsızca ve haksızca yapılmış bir eleştiridir. Hayek, Friedman ve Buchanan gibi Nobel ekonomi ödülü sahibi iktisatçılar içinde yaşadığımız yüzyılda demokrasinin en güçlü savunucuları olmuşlardır.

Anayasal İktisat yaklaşımına ilişkin bir diğer eleştiri Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Erdal Türkkan'dan geldi. Türkkan 1996 yılında yayınlanan Ekonomi ve Demokrasi adlı kitabında geniş ölçüde kamu tercihi ve anayasal iktisat yaklaşımlarından istifade ederek açıklamalarını sürdürüyor. Türkkan kitabının sonuç bölümünde çok kısa olarak anayasal iktisat yaklaşımını değerlendiriyor ve bazı eleştiriler yöneltiyor: "Buraya kadar yapılan açıklamalar, demokrasinin ekonomik kurum ve kurallarının anayasal bir zorunluluk haline getirilmesinin anlamlı olmadığını ortaya koymaktadır. İlk olarak aslında mevut anayasalardaki temel hükümler,

demokrasinin ekonomik kurum ve kurallarına uyulmasını zorunlu hale getirici niteliktedir. Bu nedenle bu konularda belki cezai hükümleri oluşturan bazı yasal düzenlemeler yararlı olabilir. Diğer taraftan belki de anayasalarda yapılması gereken değişiklikler, sözde "sosyal devlet" anlayışı çerçevesinde siyasal iktidarları popülist ve voluntarist politikalar izlemeye iten ve devletin ekonomiye müdahale alanını genişleten hükümlerin kaldırılması amacına yönelik olmalıdır."⁽¹⁹⁾

Türkkan bu açıklamalarının ardından şöyle demektedir: "Anayasal ekonomi, demokrasinin ekonomi boyutunu statik bir şekilde ele alma eğilimindedir ve demokratikleşmenin bir süreç olduğu gerçeği ile uyumsuzdur. Diğer bir ifade ile anayasal ekonomide üstü açık veya kapalı bir biçimde, devletin sınırlandırılarak katılaştırılması görüşü hakimdir."

Türkkan her ne kadar kitabında bireysel özgürlüklerin korunması için devletin sınırlandırılması temasını işli-yorsa da bunun anayasal sınırlamalarla yapılması konusunu eleştirmektedir. Türkkan'ın açıklamalarında gördüğüm eksiklikler şunlardır: İlk olarak Türkkan'ın "demokrasi-nin ekonomik kurum ve kurallarının anayasal bir zorunluluk haline getirilmesinin anlamlı olmadığını" görüşü demokrasi taraftarlarını hayrete düşürecek bir görüştür. Demokrasi, şüphesiz bir siyasal kültür meselesidir. Ancak, demokrasinin temel kurum ve kurallarının anayasalarda güvence altına alınması zorunludur. Türkkan'ın görüşleri "anayasa-ya niçin gerek vardır" sorusunu gündeme getirmektedir. Anayasalara gerek vardır, çünkü insanların temel hak ve özgürlüklerinin anayasalarda gü-

vence altına alınması zorunludur. Anayasal güvencelerin olmadığı ortamlarda devlet, insanların en temel hak ve özgürlüklerini ihlal edebilir. Bu bakımdan elbette demokrasinin temel değerlerinin ve ilkelerinin anayasalarında yeralması gereklidir.

İkinci olarak sayın Türkkan'ın ifade ettiğinin aksine "mevcut anayasalardaki temel hükümler, demokrasinin ekonomik kurum ve kurallarına uyulmasını zorunlu hale getirci nitelikte" değildir. Gerçek anayasalar ile sahte anayasaları birbirine karıştırmak gerekir. Bugün, bir çok ülkede anayasalar yürürlükte bulunmaktadır. Bu anlamda söz konusu ülkeler "anayasalı devlet" olmalarına karşın bu ülkelerde birey hak ve özgürlükleri etkin bir şekilde güvence altına alınmış değildir. En başta ülkemiz "anayasalı devlet" olarak adlandırılabilir, ancak "anayasal devlet" olarak adlandırlamaz. Bu bakımdan, Türkkan'ın görüşlerine hiç bir şekilde katılmıyorum. Türkkan'ın anayasada yeralan konularda cezai "bazı yasal düzenlemeler yararlı olabilir" düşüncesini de paylaşıyorum. Anayasal hükümlerin ancak anayasal yaptırımlarla korunacağına inanıyorum.

Siyasal kültürün de ihmal edilmemesi gerektiği düşüncesindeyim. Bu konuda, yazılı bir anayasanın hak ve özgürlükleri "mükemmel" bir şekilde koruyamayacağı gerçeğini de gözardı etmemeliyiz. İngiliz Siyaset bilimci John Gray'ın Sınırlı Devlet (Limited Government) adlı eserindeki şu sözlerine bir ölçüde katılıyorum.⁽²⁰⁾ "Bireysel özgürlükleri korumada bir anayasanın etkinliği, yalnızca ekonomik ve politik gücün etkinliğine değil, aynı zamanda korunması öngörülen

halkın siyasi kültürüne de dayalıdır." John Gray'ın şu sözünün de doğru olduğuna inanıyorum. "Hiç bir anayasa, eğer ekildiği toprak, tiranik veya barbar kültürüyle beslenmişse, yeşermez, hatta kök bile salmaz."

Özetle, anayasa kadar siyasal kültür de önem taşımaktadır. Şüphesiz, her güzel çiçek her yerde yetişmez. Çiçekleri seven ve koruyan insanların varlığı da gereklidir.

Türkkan ayrıca şöyle demektedir: "Anayasal ekonomi, demokrasinin ekonomi boyutunu statik bir şekilde ele alma eğilimindedir." Tam aksine, anayasal iktisat yaklaşımını savunanlar günümüz anayasalarının eski ve geri kalmışlığından yakınarak, demokrasilerde siyasal iktidarların güç ve yetkilerinin sınırlandırılmamasının sonuçta ekonomik sorunları ve yozlaşmaları beraberinde getirdiğini belirtmektedirler.

Anayasal iktisat konusunda bana çeşitli toplantılarda ve derslerimde öğrencilerin yönelttiği şu soru üzerinde durmamız gerektiğine inanıyorum. Anayasada devletin para basma, borçlanma, vergileme yetkilerini sınırlandırdığımızda, konjonktür değiştiğinde mevcut anayasa bu durumda yetersiz kalmayacak mıdır? Anayasa statik bir konuma gelmeyecek midir? Bu sorularda şüphesiz çok büyük bir doğruluk ve haklılık payı vardır.

Anayasaların "sert" ya da "yumuşak/esnek" olmaları konusu anayasa hukukunun önemli tartışma konularından birisidir. Anayasanın kolay kolay değiştirilemez bir yapıda olması, bazen çağın ve günün koşullarına uyulmaması sorununu beraberinde getirirken; anayasaların kolayca de-

ğiştirilebilir olması da anayasaların yozlaşması tehlikesini beraberinde getirmektedir. Bu sorun sadece ekonomik anayasa ile alakalı bir sorun değil, siyasal anayasa niteliğini taşıyan günümüz anayasalarının da bir sorunudur. Önemle belirtelim ki, Anayasada ekonomik alandaki hükümlerin çok genel ve hemen hemen tüm konjonktüre paralel bir şekilde düzenlenmesi pekâla mümkündür. Savaş ve büyük ekonomik depresyon durumlarında anayasanın değiştirilmesinin kolaylaştırılması anayasal hükümlerde pekâla düzenlenebilir.

Ülkemizde maliye alanında uzman olan Prof. Dr. Sevim Görgün ve Prof. Dr. Ömer Faruk Batırel de anayasal iktisat yaklaşımına çeşitli eleştiriler yöneltmektedirler. Prof. Görgün'ün eleştirileri şu şekildedir: "Anayasanın bir iktisadi plan niteliği kazanması yalnız devletin iktisadi tercihlerini değil, bireyin iktisadi özgürlüğünü, anayasaların sık sık değişmemesi gerektiği gözönüne alınacak olursa, gelecek kuşakları da kapsayacak şekilde sınırlar. Bu tür bir ekonomik düzeni serbest piyasa ekonomisi olarak nitelermek mümkün değildir. İktisadi anayasa ancak kumanda ekonomilerinde uygulanabilir."⁽²¹⁾

Görgün yukarıdaki açıklamalarında ekonomik anayasayı, bireylerin özgürlüklerini sınırlandıracak bir yaklaşım olarak ele almaktadır. Aşağıdaki ifadelerinde de bu görüşleri tekrarlanmaktadır: "Yapılması gereken demokratik sistem içinde mevcut denetim mekanizmalarını güçlendirmektir. Bu da anayasa ile kurumların özerkliğini ve kişisel özgürlüğü sınırlayarak değil artırarak ve başta partiler olmak üzere demokratik örgütleşmenin ya-

yılmasını özendirerek mümkün olur."⁽²²⁾

Görgün bu açıklamaları ile ekonomik anayasa yaklaşımına tamamen karşı olduğunu, bu yaklaşımın sadece birey özgürlüklerini sınırlandırmakla kalmayıp "kurumların özerkliği"ni de sınırlandıracağını iddia etmektedir. Kanaatimce, Görgün hükümetlerin ve bürokrasinin mevcut iktisat politikalarını kendi bağımsız (özerk) kararları ile uygulamaları gerektiğini savunmaktadır. Görgün, demokrasilerde siyasal iktidarların sahip olduğu güç ve yetkilerini kötüye kullanabilecekleri varsayımını gözdardı etmektedir. Görgün makalesinde şöyle yazmaktadır: "Kamu harcamalarının, kamu hizmetlerinin ve ekonomiye kamu müdahalesinin artmasını politikacılar ve bürokratların öz çıkarlarını korumaya yönelik kararları ile izah etmek, sorunu çok basite indirgemek olur."⁽²³⁾

Prof. Görgün, kamu tercihi teorisinin gerçekten anlaşılması çok basit olan bir önermesini ("politikacılar da insandır ve kendi özel çıkarlarını gözetirler") önermesini konuyu açıklamak açısından yeterli bulmamakta ve bu "sorunu çok basite indirgemek olur" eleştirisini yapmaktadır. Prof. Görgün anayasal iktisadın devletin sınırlandırılması görüşünü de kabul etmemekte; devlet müdahalesinin gerekli olduğunu, dahası devlet müdahalesinin esnek olması gereğinden söz etmektedir. Görgün'ün kendi ifadeleri ile açıklayalım: "Toplumsal refahının artması için kamu hizmetleri üretimi ve ekonomiye müdahale zorunludur. Müdahalenin etkin olabilmesi için esnek olması gerekir."⁽²⁴⁾

Prof. Batırel ise anayasal iktisat-

çıların önerilerine çeşitli eleştiriler yöneltilmektedir. Batirel'in görüşlerini aşağıda kendi ifadeleriyle özetlemeye çalışalım: "Liberal-muhafazakar yaklaşımı çerçevesinde kamu kesimi başarısızlıklarını önlemek amacıyla Leviathan türü bir devlette bütçe gücünün sınırlaması ve denk bütçe yapılması önerilerinin gerekçeleri tutarlı görünmekle birlikte yapılan inceleme sonucunda tek belirleyici olarak kabul edilmemiştir. Gerekçeler içinde yalnızca merkezileşme ve açık bütçenin, bütçe hacmi üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu tesbit edilmiştir.⁽²⁵⁾ Batirel, halen mevcut 1982 anayasasında "zımni denk bütçe" ilkesinin mevcut olduğunu da belirtmektedir. "Türkiye 1961 ve 1982 Anayasalarında devletin sosyal ve ekonomik ödevlerine sınır koyarak ve bu sınırı 1982 Anayasasında zımni denk bütçe ilkesi haline getirerek, bütçe sınırlamasını anayasal olarak kabul etmiştir."⁽²⁶⁾

Batirel, 1982 Anayasasında yer alan "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda, Anayasa ile belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek, mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde yerine getirir" hükmünü devlet harcamalarını sınırlayacak bir kural olarak yorumlamaktadır. Kanatımce, bu tür bir sembolik anayasa hükmünü "zımni denk bütçe ilkesi" olarak ele almak doğru değildir. Nitekim, ülkemizde bu anayasa hükmünün devlet harcamalarını sınırlandıracı hiç bir etkisi söz konusu değildir.

III. ANAYASAL İKTİSAT YAKLAŞIMI HAKKINDA OLUMLU GÖRÜŞLER

Ülkemizde Anayasal İktisat konusu üzerinde en kapsamlı araştırmala-

rın Marmara Üniversitesi öğretim üyesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Vural Savaş tarafından yapıldığını biliyoruz. Prof. Savaş'ın 1989 yılı başında yayınladığı Anayasal İktisat başlığını taşıyan kitap bu alanda yazılmış ilk kitaptır. Prof. Savaş konunun ülkemiz gündemine getirilmesinde katkısı olan ilk kişidir. Dahası, Prof. Savaş konuyu Anayasa Mahkemesi tarafından düzenlenen sempozyumlarda da ele almış ve konunun tartışılmasında büyük katkısı olmuştur.

Savaş dışında konu ile ilgilenen akademisyenlerin bir kısmı halen Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde görev yapmaktadırlar. Bu üniversitede çalışan akademisyenlerin katkısı ile 1991 yılında Kamu Tercih ve Anayasal İktisat adıyla bir kitap yayına hazırlanmış, 1992 yılında ise Ekonomik Anayasa başlığını taşıyan bir uluslararası sempozyum düzenlenmiştir.

Aşağıda anayasal iktisat konusunu olumlu bir yaklaşımla ele alan bazı siyaset adamı ve akademisyenlerden söz edeceğiz. Hemen belirtelim ki, sayın Vural Savaş'ın görüşlerini burada özetlemeye gerek görmüyoruz. Zira, kendisi kitap ve araştırmalarıyla bu araştırma alanını ülkemizde en kapsamlı olarak inceleyen akademisyendir. Bunun yerine, konu hakkında görüşlerini açıklayan bazı kişilerin yaklaşımları ele almakta yarar görüyoruz.

Ülkemizde 1980 sonrasında Türk siyasi hayatına damgasını vuran, Başbakan ve Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Turgut Özal'ın ölümünden önceki bir kaç yıl içerisinde anayasal iktisat konusu ile ilgilendiğini yaptığı

konuşmalardan biliyoruz. Konu hakkında Özal'ın görüşlerini ele almadan önce Çankaya köşkünde bu konudaki gelişmeleri Özal'ın danışmanı olarak görev yapan Prof. Dr. Ahmet Kılıçbay'dan aktarmaya çalışalım. Kılıçbay 1989 yılında Çankaya'da Ekonomiye Bakış adlı kitabında James M. Buchanan'ın ve anayasal iktisat konusunun Özal'ın danışmanları ile yaptığı toplantılarda ele aldığı belirtilmektedir. Kılıçbay şöyle yazmaktadır. "Anayasal İktisat ekolünün temsilcisi özellikle Nobel Ödülü sahibi Prof. Buchanan'ın görüşlerinin tahlil edildiği Amerika'nın ünlü fikir dergisi olan Dialogue'u ekonomik durum toplantısından önce Cumhurbaşkanına takdim ettim, tanıttım ve toplantıda bu konuya da yer vereceğimi ifade ettim. Cumhurbaşkanı isteğimi kabul ettiği gibi dergideki bu önemli makalenin tercüme edilerek kendisine verilmesi için ilgililere talimat verdi"⁽²⁷⁾ "Anayasal İktisat, Buchanan ekolünün gördüğünden farklı olarak fakat fikri özünü koruyarak Türkiye'de yararlı olabilir mi? Bu sorunun en azından sorulmuş olmasının bu konuda düşünmeye başlamış bulunmanın yararlı olacağını Cumhurbaşkanına ifade ettim. Cumhurbaşkanı Buchanan hakkında bu önemli makalenin tercümesini alıkoymadılar."⁽²⁸⁾

Sayın Kılıçbay'ın açıkladığı üzere Anayasal İktisat konusu Çankaya Köşkündeki ekonomi durum toplantısında Buchanan'ın Nobel ödülünü kazanmasından sonra tartışılmıştır. Özal'ın siyasal iktidarların ekonomik alandaki güç ve yetkilerinin anayasal normlarla sınırlandırılması konusundaki düşüncelerini esasen İzmir Ticaret Odasında yaptığı bir konuşma sırasında ele aldığını görüyoruz. Özal

bu toplantıda şöyle demektedir: "Acaba yönetime seçtiğiniz insanlara bütün yetkiyi verecek misiniz? Acaba meclise de sizin seçtiğiniz insanlara biz bütün yetkiyi vermeli miyiz, yoksa başka bir mukavele mi düşünmemiz lazım? 2000'li yıllara giderken acaba bu yönetimlere getirdiğimiz insanlara, 'biz sana bütün yetkiyi veremeyiz, sen ancak şu sahada oynayabilirsin' mi diyeceğiz. Beh tahmin ediyorum ki, bu ikinci söylediğimiz önem kazanacak. Seçtiğimiz insanlara sonsuz yetki veremezsiniz. Eğer bir ülkede serbest bir fikir ortamı, serbest bir pazar varsa, bu yetkilerin sınırlı olması lazımdır. Eninde sonunda, o noktaya doğru bütün ülkelerin gideceğini tahmin ediyorum. Mümkün olduğu kadar yetkilerin sınırlandırılması lazımdır. Belki günün birinde bütün bunların hepsi oluşturulacak, konuşulacak. Anayasal düzen yapılacak, hangi yetkilerin kullanılabileceğini çok net olarak orada göstermek lazımdır."⁽²⁹⁾

Özal'ın bu konuşmasındaki sözleri açık bir şekilde onun anayasal iktisadın önerilerini savunduğunu göstermektedir. Özal, 21. yüzyılda anayasal düzen ile hükümetlerin güç ve yetkilerinin sınırlandırılmasının önem kazanacağını belirtmektedir.

Ekonomik Anayasa konusu ülkemizde ilk kez 1994 yılında Devlet Eski Bakanı, Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu'nun Doğru Yol Partisinde yaptığı bir konuşmada dile getirilmiştir. Böylece ilk kez anayasal iktisat konusu parlamentoda bir parti tarafından tartışılmıştır. Müftüoğlu grup konuşmasında şu önerilerde bulunmuştur. "İç borçlanma, dış borçlanma, para basmak, özelleştirme ve transfer ödemelerine anayasada açıkça yer

verilmeli, siyasi iktidarların bu konularda hoyratça davranmalarına izin verilmemelidir. Bugüne dek ülkemiz ekonomik düzenlemeleri içermeyen anayasalarla yönetildi. Bu nedenle yeni anayasa çalışmalarımızda İktisat Politikası Anayasası veya Ekonomik Anaya hükümlerine yer verilmesini grubumuzun saygıdeğer üyelerinin, komisyonda görevli sayın milletvekillerinin ve tüm kamuoyunun takdirlerine arz ediyorum."⁽³⁰⁾

Sayın Müftüoğlu bu konuşmasında açık bir şekilde "ekonomik anayasa"dan söz etmekte ve ülkemizde anayasal reform çalışmalarında anayasal iktisadın önerilerinden yararlanılması gerektiğinden söz etmektedir.

Bunların dışında ülkemizde TİSK ve TÜSİAD da ekonomik anayasa konusu ile yakından ilgilenmiştir. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nun 1992 yılı çalışma raporunda ekonomik anayasa konusunda başlıca şu görüşlere yer verilmiştir: "Anayasalar ülkelerin ekonomik sistemlerini de belirleyen ve istikrar içinde gelişmelerini sağlayan belgeler olmalıdır. Anayasanın bütününe ilişkin temel görüşümüz günümüzde anayasaların sadece ülkelerin siyasi yapısını ve devlet şeklini belirleyen, demokratik hak ve özgürlüklerle ilgili hükümlere yer veren birer belge olduğu şeklindeki klasik anlayışın geçerliliğini yitirdiği, bunun yanında anayasaların ülkelerin ekonomik sistemlerini belirleyen ve onların istikrar içinde gelişmesini sağlayacak hükümlere yer veren belgeler olması gerektiği şeklinde özetlenebilir. Diğer bir ifadeyle, "Ekonomik Anayasa" fikrinden hareket ederek ekonomide devlet küçülmeli, ferdi teşebbüsün ve rekabe-

tin ön plana çıkmasına imkan verecek şekilde anayasa biçimlendirilmelidir. Bu hedeflere dönük ve yönlendirici bir istikrarlı Anayasa istikrarlı ekonomi politikalarının uygulanmasını da sağlamış olacaktır."⁽³¹⁾

TÜSİAD da 1991 yılında ekonomik anayasa konusunu ele almış ve konu üyelerin Çeşme'de yaptığı Yüksek İstişare Konseyi toplantısında ele alınmıştır. TÜSİAD eski Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Bülent Eczacıbaşı toplantı sonrasında basına yaptığı açıklamalarda şöyle demektedir: "Demokrasilerde iktidarın elinde bazı yetkiler var. Para basma yetkisi, kanun koyma yetkisi, vergi alma yetkisi. Bakıyoruz ki burada toplum siyasetçilere verdiği yetki konusunda sınırlamalar koymazsa siyasetçiler bu yetkileri kullanırken toplumun uzun vadeli çıkarlarına aykırı davranışlarda bulunuyorlar. Anayasal ekonomi bazı boşluklar ortaya konmasını öneriyor. Siz seçimle iktidara geldiniz, ülkeyi yöneteceksiniz. Şu koşulları sizinle anlaşmaya bağlayalım diyor."⁽³²⁾

Bülent Eczacıbaşı ayrıca 1992 yılında Görüş dergisinde "Toplumun Katılımına Açık Anayasa" başlığını taşıyan yazısında şöyle demektedir: "Anayasal Ekonomi kavramı Türkiye için başlangıçta belki uygulanabilirliği bulunan nitelikte katkılar getirmeyebilir; ne var ki, Türkiye'nin 'yeterince denenmemiş' yaklaşımlara kapalı olması gerektiği görüşüne katılmadığımızı belirtmeliyiz."⁽³³⁾

1996 yılında TÜSİAD'ın yine Yüksek İstişare Toplantısı'nda ekonomik anayasa önerileri tartışılmıştır. Milliyet gazetesinde "Ekonomiye Anayasa Şart" başlığını taşıyan haberde şöyle

denilmektedir: "TÜSİAD üyelerinin ekonomiye çeki düzen verecek bir sistemin olması gerektiğini belirterek, ekonomiye bir anayasa şart diyerek öncelikle şu konuların altını çizdiler. Bütçe açığının ve kamu borçlarının GSMH'ya oranı yasal olarak sınırlanmalı..."⁽³⁴⁾ Her ne kadar TÜSİAD Ekonomik Anaya konusu üzerinde fazla durmamışsa da, konunun tartışılması na bir ölçüde katkıda bulunmuştur.

Merkez Bankası eski Başkanlarından Dr. Rüştü Saracoğlu ise direkt olarak ekonomik anayasayı belirtme-se de yaptığı açıklamada devletin para basma konusundaki yetkilerinin anayasa ile düzenlenmesini belirtmektedir. Saracoğlu şöyle demektedir: "Avrupa standartlarında bir Merkez Bankası oluşturmak ve paranın anayasasını yazmak zorundayız. Temelinde kamu açıklarının kolayca finanse edilmesine yol açan parasal hukukumuzu değiştirmek yatmaktadır."⁽³⁵⁾

Eski Büyükelçilerden ve Milliyet Gazetesi yazarlarından Şükrü Elekdağ'ın 5 Kasım 1995 tarihinde genel seçim öncesi yazdığı yazı da çok önem taşımaktadır. Elekdağ Milliyet gazetesindeki köşesinde ekonomik anayasa kavramından söz etmemekle beraber şöyle demektedir: "İktidarları bir mali disiplin içine sokmanın ancak Anayasa'ya şu yolda hükümler konmasıyla sağlanması mümkündür. Dengeli bütçe yapılması ve TBMM'nin Bütçe üzerinde tam denetime sahip olması. Dış borcun koşullara bağlanması ve iç borca sınır getirilmesi."⁽³⁶⁾

Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim

üyesi Prof. Dr. Güneri Akalın ise anayasal iktisadın önerilerinin ülkemizde uygulanabileceğini belirten bir tebliği Anayasa Mahkemesi tarafından düzenlenen bir sempozyumda sunmuştur. Akalın bu tebliğinde denk bütçe ilkesinin, vergileme yetkisinin, para basma yetkisinin anayasalarda düzenlenmesi ve sınırlanması gereği üzerinde durmaktadır.⁽³⁷⁾

Ülkemizde İşletme Bilimi alanında çalışmaları bulunan Prof. Dr. İler Akat ise "Bize Gereken Bir İktisadi Anayasadır" başlığını taşıyan bir yazısında şöyle demektedir: "Siyasi anayasalar yanında, kamu harcamaları ve kamu borçlanmalarında mali sınırlamalar yapmak suretiyle ülkenin geleceğini teminat altına alan bir iktisadi anayasa üzerinde ciddi çalışmalar yapma zamanı gelmiştir."⁽³⁸⁾

Son olarak İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi öğretim üyelerinden Anayasa Hukuku alanında çalışmalar yapan Prof. Dr. Bakır Çağlar'ın Anayasal İktisat konusundaki düşüncelerini özetleyelim. Çağlar'ın "Kriz İdeolojileri ve Kriz İdeolojilerinin Hukuk Dilinde İfadesi." "İktisat Politikası Anayasası Üzerine Bir İki Not" başlığını taşıyan makalesindeki görüşleri bu şekildedir: "Anayasa, basit gerçeği ile, politiki hukuka dönüştürme, önce siyasi sonra da sosyal sistemi kurumsallaştırma işlemidir. Anayasal revizyonizmin bu ideolojilerin bünyesel özelliği olmasının sebebi budur. 'İktisat Politikası Anayasası' revizyonist teorilerden sadece biridir, dirilen politika 'Hukuk'u da diriltmiştir."⁽³⁹⁾

Çağlar'ın makalesindeki ifadeleri çok açık ve anlaşılır olmamakla birlik-

te anayasal iktisada olumlu olarak baktığı izlenimini vermektedir. Çağlar'ın yazı uslubu ve görüşleri maalesef konunun anlaşılmasını güçleştirmektedir.

IV. SONUÇ

Bu araştırmamızda geçtiğimiz yıllarda ülkemizde üzerinde konuşulmaya ve tartışılmaya başlanan Anayasal İktisat ve Ekonomik Anayasa konusunda anayasa hukukçularının, iktisatçıların, maliyecilerin, siyaset adamlarının görüş ve düşüncelerini incelemiş bulunuyoruz. Önemle belirtelim ki, konunun tartışılması şüphesiz çok yararlıdır. Bu alanda olumlu ya da olumsuz tartışmalar anayasal iktisadın önerilerinin daha etraflica anlaşılmasına imkan sağlayacaktır. Ancak, dikkatimizi çeken şudur ki, ülkemizde bir akademik ünvana sahip olan bazı öğretim üyelerimizin konu ile ilgili bir araştırma yapmadan görüş beyan ettikleri görülmektedir. Bilmemek ayıp değildir. Öğrenmeden ve bilgi sahibi olmadan görüş bildirmek ve yazmak ise doğru bir yaklaşım değildir. Bu konudaki literatürü okumadan ve araştırma yapmadan konuya yüzeysel, duygusal ve önyargılı yaklaşımlarda bulunmak kesinlikle bilimsel bir tutum ve davranış değildir.

Altını çizerek belirtmeliyiz ki, dünyada "yeni" global gerçekler bizim diğer konularda olduğu gibi anayasa konusundaki geleneksel bakış açımızı da mutlaka değiştirecektir. Gelenekselcilik, bir gün mutlaka değişime mağlup olacaktır. Ülkemizde tanınmış anayasa hukukçularından Mümtaz Soysal'ın şu sözleri geleneksel anayasacılığı yansıtan güzel bir örnektir.

Soysal çok sayıda baskısı yapılan Anayasanın Anlamı başlığını taşıyan kitabında şöyle demektedir: "Anayasalar, yaşandıkça canlanıp; eskitildikçe yenilenip değer kazanır."⁽⁴⁰⁾

Soysal gibi düşünen gelenekselci anayasa hukukçuları ülkemizde bir çok alanda olduğu gibi gerçek anayasal reform için mücadeleyi bazen aktif, bazen de pasif tavırları ile engellemektedir. Anayasalar kutsal, dokunulmaz bir belge değildir. Anayasalar, Soysal'ın görüşlerinin tam aksine yaşandıkça onları yazan insanlar gibi yaşlanırlar. Anayasal demokrasi için büyük mücadeleler veren Thomas Jefferson'ın aşağıdaki sözleri bu açıdan çok anlamlıdır. "Bazı insanlar anayasaların önünde saygıyla eğilir, onları yalnızca bir sığınak gibi görür ve el sürülemeyecek kadar kutsal sayar. Anayasaları yazan eski kuşak insanlara insanüstü bir bilgelik atfeder ve onların yazdıklarının hiç bir zaman değiştirilemeyeceğini kabul eder. Kuşkusuz, biz anayasalarda ve yasalarda sık sık ve denenmemiş değişiklikler yapılmasını savunuyor değiliz, ama biz aynı zamanda yasaların ve kurumların insan aklının ilerlemesiyle el ele gitmesi gerektiğini biliyoruz. Yeni keşifler yapıldıkça, yeni gerçekler aydınlığa çıktıkça ve koşulların değişmesiyle birlikte tarz ve görüşler de değiştiğçe, kurumların da ilerlemesi ve zamana ayak uydurması gerekir."⁽⁴¹⁾

Bir başka düşünür Henry Ward Beecher ise şöyle demektedir: "Kanunlar ve kurumlar sürekli olarak eskimeye eğilimlidir. Saatler gibi, yasalar ve kurumlar da temizlenmeli ve zamana göre ayarlanmalıdır."

Önemle belirtelim ki, Jefferson'ları, Madison'ları okumayanlar elbette gerçek anayasalcılığın ne demek olduğunu anlayamazlar ve kavrayamazlar. Locke, Hume, Mill, Montesquieu, Rousseau gibi büyük düşünürlerin eserlerini okumadan; iktidarın sınırlandırılmasına yönelik özgürlük mücadelelerini ve bu mücadelelerin bir kazanımı olan ve bugün evrensel bildirgeler olarak kabul edilen özgürlük dökümanlarını okumadan anayasal demokrasiyi ve anayasal iktisadı anlamak kolay değildir.

REFERANSLAR

(1) Ülkemizde anayasa hukukçularının anayasaya bakış tarzları tamamen geleneksel anayasacılığı yansıtır. Mümtaz Soysal, "Anayasamızın Anlamı" adını taşıyan kitabında Anayasayı "bir devletin kuruluşunu, örgütlenişini ve işleyişini düzenleyen kuralları bütünü" olarak tarif etmektedir. Bkz.: Mümtaz Soysal, Anayasamızın Anlamı, 8. b. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1990. s. 7.; Erdoğan Teziç, Anayasa Hukuku adlı kitabında "Anayasa, bir devletin temel yapısını, kuruluşunu, iktidarın devrini ve devlet iktidarı karşısında bireylerin özgürlüklerini düzenleyen belgedir." şeklinde bir tanım yapmaktadır. Bkz.: Erdoğan Teziç, Anayasa Hukuku, 2.b. İstanbul: 1991. s. 6.; Şeref Gözübüyük ise Anayasa Hukuku başlığını taşıyan eserinde "Anayasa, devletin temel yapısını, örgütlenişini ve işleyişini düzenleyen kuralları gösterir." yanıtını yapmaktadır. Bkz.: A. Şeref Gözübüyük, Anayasa Hukuku, Ankara: S. b. Turhan Kitabevi, 1995. Ülkemizde Anayasa Mahkemesi de anayasa kavramını yukarıdaki tanımlara benzer şekilde ele almaktadır. "Anayasa, devletin yapısının temelidir. Devlet kuruluşlarının yapısı ve düzeni, bu kuruluşların yetkileri ve birbirleriyle olan ilişkileriyle karşılıklı durumları devlet ve kişilerin ödevleri, bu hukuksal yapının bütünüdür oluştururlar." Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 1973/19, K. 1975/87. Bkz.: Teziç, a.g.e. s. 6.

Kanaatimizce yukarıdaki tanımlar normatif anayasa hukuk açısından yetersiz tanımlardır. Mevcut anayasaların "teşkilat anayasası" olma özelliği mevcuttur. Yani, mevcut anaya-

salarda devlet teşkilatının oluşumu ve görevleri yeralmaktadır. Halbuki, anayasa devletin (iktidarın) güç ve yetkilerini sınırlayan bir belge olmalıdır. Anayasada devletin görev ve fonksiyonlarını saymak, bireylerin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması için yeterli değildir. Anayasa, devletin güç ve yetkilerini sınırlandıracak ve birey hak ve özgürlüklerini güvence altına alacak bir belge olarak düzenlenmelidir.

(2) Soysal, a.g.e. s.7.

(3) Soysal a.g.e. s. 363.

(4) Ergun Özbudun, "Anayasa Hukuku Açısından Ekonomik Anayasa", İçinde: Ekonomik Anayasa Sempozyumu, DEÜ-İİBF Maliye Bölümü tarafından düzenlenen sempozyum, 28-29 Mayıs 1992. Ankara: Takav Matbaası, 1992. s.4

(5) Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Ankara: Yetkin Yayınları, 4. b. s. 3.

(6) Nami Çağan, "Anayasal İktisat Olur mu?" Milliyet, Düşünenlerin Düşüncesi Köşesi, 1992. (Bu gazete küpürünü kesmekle birlikte hangi gün yayınlandığını yazmayı maalesef unuttum.)

(7) Nami Çağan, Vergilendirme Yetkisi, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 1982. s. 5.

(8) Çağan, a.g.e. s. 6.

(9) Bedii Feyzioğlu, "Ekonomik Anayasa ve Anayasal İktisat" Milliyet, Düşünenlerin Düşüncesi köşesi, 1992. (Bu gazete küpürünü kesmekle birlikte hangi gün yayınlandığını yazmayı maalesef unuttum.)

(10) Mehmet Altan "Seçkin Bir Yaklaşım", E. Panorama, 31 Mayıs 1992.

(11) Vural Savaş, Anayasal İktisat, İzmir: Takav Matbaası, 1993, s. 30.

(12) Savaş, a.g.e. s. 30.

(13) Gülten Kazgan, "Anayasa ve Ekonomi", Yeni Yüzyıl 25 Mayıs 1995.

(14) Uğur Eser, "İktisat Politikası Anayasası ve Bir 'Anayasal Reform' Önerisi Üzerine Düşünceler" (Toplum ve Bilim: 1990-1991); "Anayasal İktisat ya da Yeni Liberalizmin İktisadi Kriz Kuramı Üzerine Düşünceler" (Mülkiyeliler Birliği Dergisi: Ekim-1991)

(15) Eser, a.g.m. s. 44.

(16) Eser, a.g.m. s. 44.

(17) Eser, a.g.m. s. 45-46.

(18) Eser, a.g.m. s. 49.

(19) Erdal Türkkan, Ekonomi ve Demokrasi, Ankara: Turhan Kitabevi, 1996, s. 350.

(20) Bkz: Coşkun Can Aktan, 21. Yüzyıl İçin "Yeni" Toplumsal Sözleşme. İstanbul: T. Yayınları, 1994.

(21) Sevim Görgün, "Anayasal Borçlanma Politikası ve Devletin Borçlanma Yetkisinin Sınırlandırılması" içinde: Ekonomik Anayasa Sempozyumu, 28-29 Mayıs 1992. Ankara, s. 151.

(22) Görgün, a.g.m. s. 152.

(23) Görgün, a.g.m. s. 150.

(24) Görgün, a.g.m. s. 150.

(25) Ömer Faruk Batirel, "Anayasal Bütçe Politikası ve Denk Bütçe Önerisi", Ekonomik Anayasa Sempozyumu, 28-29 Mayıs 1992. s. 145.

(26) Batirel, a.g.m. s. 146.

(27) Ahmet Kılıçbay, Çankaya'dan Ekonomiye Bakış, Milliyet Yayınları, Ankara: 1989; 125-126.

(28) Kılıçbay, a.g.e. s. 130-131

(29) İzmir Ticaret Odası, 8. Cumhurbaşkanını Turgut Özal'ın İzmir Ticaret Odasındaki Konuşmaları, 24 Aralık 1992. s. 15-16.

(30) Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu'nun Grup Konuşması: Ekonomik Anayasa, 10 Haziran 1994. (Bu metin yayınlanma-

mıştır. Sayın Müftüoğlu'nun görev yaptığı sırada sektörlerinden faks aracılığıyla elde etmiş bulunmaktayım.)

(31) TİSK, 18. Oğalan Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara: 1992, s. 15.

(32) Bülent Eczacıbaşı'nın demeci. Cumhuriyet, 17 Temmuz 1991.

(33) Bülent Eczacıbaşı, "Toplumsal Katılıma Açık Bir Anayasa", Görüş Dergisi, Mayıs-1992. s. 15.

(34) "Ekonomiye Anayasa Sart", Milliyet, 22 Haziran 1996.

(35) "Saracoğlu: "Paramıza anayasa yazmalıyız." Hürriyet, 14 Aralık 1995.

(36) Şükrü Elekdağ, "Kamu Kaynaklarının Çılgınca Yağmalanması", Milliyet, 5 Kasım 1995.

(37) Güneri Akalın, "Anayasamızın Piyasa Ekonomisi ile Uyumlaştırılması: Mali ve Ekonomik Hükümler ile Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevlerin Yeniden Düzenlenmesi" Anayasa Yargısı, cilt 11, Ankara: AÜ Basımevi, s. 71-87.

(38) İlder Akat, "Bize Gereken İktisadi Anayasadır", Türkiye İktisat Gazetesi. 1992.

(39) Bakır Çağlar, "Demokrasi Krizi ve Te-rapiler: Kriz İdeolojileri ve Kriz İdeolojilerinin Hukuk Dilinde İfadesi: "İktisat Politikası Anayasası Üzerine Bir İki Not", Toplum ve Bilim, Yaz -1988, s. 105-110.

(40) Soysal, a.g.e. s. 405.

(41) Bkz: Alvin ve Heidi Toffler, Yeni Bir Uygarlık Yaratmak, İstanbul: Övnel Matba-cılık, 1995.

Görüşler

Dr. EMRE ALKİN

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Araştırma Görevlisi

Bütçe Açığı ve İç Borçlanma

İktisat teorisinde yaygın bir kanı mevcuttur. "Hükümetler, harcamalarını Merkez Bankası Avansı, vergiler ve borçlanma ile karşılamaktadır. Buna göre borç ya Merkez Bankası'ndan ya da Hane halkı ve Kurum-kuruluşlardan alınmaktadır. Eğer kamu finansmanının bir bölümünü Hazine, Merkez Bankası'nı tahvil ve bono satarak sağlıyorsa bu olguya "parasal finansman" (diğer bir deyişle monetizasyon) denmektedir. Kısa vadeli avanslar da bu tip finansmana dahil edilmektedir. Hanehalkına ve kurum-kuruluşlara tahvil ve bono satmak ile Merkez Bankası'na tahvil ve bono satmak bu anlamda birbirinden ayrılmaktadır. Hazinenin Merkez Bankası'ndan "kâğıt satarak" para alması, aynı zamanda bir "para yaratma" (money creation) etkisi ortaya çıkarmaktadır⁽¹⁾.

Bu iktisadi olgu basitçe formüle edilirse:⁽²⁾

$BA = \Delta Bf + \Delta Bp = \Delta H + \Delta Bp + \Delta A$, gibi bir denklem ortaya çıkar. Burada "BA" bütçe açığı, ΔBf Merkez Bankası'na satılan tahvil ve bonolar, ΔBp hanehalkına ve kurum-kuruluşlara satılan tahvil ve bonolar anlamına gelmektedir. " ΔH " Merkez Bankası'na satılan kâğıtlardan yaratılan "yüksek kuvvetteki" (high-power) paradır ki, bu monetizasyonun küçük bir parçası da olsa, üstü örtülü biçimde piyasayı ve istikrarı tehdit etmektedir.

⁽¹⁾ Dornbusch R., Fischer S. "Macroeconomics" Mc Graw – Hill.

⁽²⁾ Dornbusch R., Fischer S. a.g.e. Newyork 1990 sf. 592 – 593.

(Trilyon TL)				
YILLAR	B.A.	=	ΔH	+ ΔBp (Bono + Tahvil)
1993	133		21,992	(69 + 190)
1994	152		66,594	(304 + 239)
1995	317		308,193	(631 + 511)
1996*	378		393,655	(1.451 + 636)

* Ocak – Temmuz

Bu olumsuz özelliği, büyüklüğü ile paralel olarak artmaktadır. " ΔA " özelleştirme gelirleri anlamına gelmektedir ve pek tabii olarak Türkiye'de söz-konusu kalem bütçe açığının finansmanında, mevcut politik ve iktisadi durum açısından bir anlam ifade etmemektedir.

Eğer formül Türkiye için pratiğe geçirilirse, seneler itibarıyla aşağıdaki durum ortaya çıkmaktadır.⁽³⁾

Akla hemen şu soru gelmektedir. "Bütçe açığını finanse etmekle yükümlü kaynaklar, acaba bir sonraki senenin bütçe açığını mı hazırlıyor?" Denklem rakamsal bir çerçeveye oturtulursa durum belki de daha rahat anlaşılabilecektir.

$$1993 = (B.A. / \Delta H + \Delta Bp) = 133 / 276 = 1 / 0.48 = 2,07$$

$$1994 = 152 / 610 = 0.25 = 1 / 4$$

$$1995 = 317 / 1456 = 0.22 = 1 / 4,57$$

$$1996 = 378 / 2481 = 0.15 = 1 / 6,56$$

Buradan çıkartılan sonuç şu olmaktadır:

İç borçlanma 1993'te bütçe açığının 2 katına eşitken, 1994 krizinden sonra sırasıyla 4 sonra 4.5 ve en sonra 6.5 katına çıkmıştır. Gerçekte iç ve dış borç faiz ödemesi dışında bütçenin aslında fazla veriyor olması dikkate alındığında artık tahvil ve bonoları

"roll – over" etmenin kontrol edilemeyen noktalara doğru sürüklendiği söylenebilir. 1993'ten bu yana iç borcun her yıl 2.3 kat arttığı varsayılırsa 1996'nın bütçe açığı basit bir hesaplama; 1995'in iç borcu $1.450 \times 2.3 = 3.335$ trilyon 1996 iç borcu B.A. = $3.335 \times 0.15 = 508$ trilyon (1996 bütçe açığı) gibi iyimser bir rakam çıkmaktadır. Fakat diğer yandan Ocak – Mayıs 1996'da gerçekleşen bütçe açığının (378 trilyon) 1995 Ocak – Mayıs döneminin (155 trilyon) 3.28 katı olduğu dikkate alınırsa bu açık 1.5 katrilyon veya daha fazla olabilir denebilmektedir.

Bütçe açığının, daha önceki açıklar, artı faiz ödemeleri anlamına geldiği bilinmektedir. (Bütçe açığı = Bir yıl önceki açık + Bu yılın faiz ödemeleri)⁽⁴⁾. Bu arada unutulana bir şey vardır. "Merkez Bankası'na kâğıt satılarak elde edilen paranın 1991'den sonra inanılmaz bir hızla artması". Bu paranın bir anlamda "monetizasyon" olduğunu ve piyasa için risk

⁽³⁾ TCMB üç aylık ve yıllık bültenler. 1994, 1995, 1996.

⁽⁴⁾ Hall R.E., Taylor J.B. "Macroeconomics" W. Norton 8 Company London 1991 sf: 364

AVANS			ΔH		
1993	70	+	22	=	92
1994	122	+	67	=	189
1995	192	+	308	=	500
1996	157	+	394	=	551

ler içerdği yukarıda anlatılmıştı. 1993'ten 1994'e, 1994'ten 1995'e büyük bir hızla artan bu paranın 1996'daki tutarının ne olacağı kuşkuludur. Ocak – Ağustos (1996) arası 100 trilyon birden artan Merkez Bankası Menkul Değer Cüzdanı, Hazine'nin kısa vadeli avanslardan daha iyi bir enstrüman bulunduğunu kanıtlamaktadır. Aslında Berkez Bankası'ndan sağlanan toplam kaynak şöyle açıklanabilir: M.B.'nden çekilen para = AVANS + ΔB_f veya ΔH (trilyon).

Özetle Hazine, halka sattığı iç borçlanma kâğıtlarının değerinin 1993'te 3'te biri, 1994'te yine 3'te biri, 1995'de neredeyse yarısı, 1996 Ağustos'unda da 4'te biri kadar parayı da Merkez Bankası'ndan sağlamış bulunmaktadır. Büyük ihtimalle bu tutar yıl sonunda halka arz edilen kâğıt stokunun yarısı kadar olacaktır. Şu halde memur zammında veya harcamalarda "kaynak nerede" diye itiraz edenlere en güzel cevap "Merkez Bankası Bültenlerini izleyin" demek olabilir. Analitik bilançoda kamuya açılan nakit kredileri oluşturan bu iki kalem, "high-power" paranın yaratıcısıdır ve piyasanın istikrarını bozan gizli bir tehlikedir. Emisyon ile birlikte ekonomiye değişik kollardan fakat aynı güdümlerle girmektedirler. Kaynak sorununa çare bulmak amacıyla uygulanan bu tür politikalar, enflasyonu da bir

anlamda körüklemektedir. Nemalar, fonlar gibi "bir cepten öbür cebe" şeklindeki birikimlerin de, harcamalara kaynak oluşturduğu düşünüldüğünde, istikrarsızlığın nedeni daha rahat anlaşılmaktadır. Fakat çözüm yolunu bulmada cesaret aynı oranda kırılmaktadır.

Özetle, iç borçlanması katlanarak büyüyen ekonomi için tehlike sinyalleri vardır. Ama faizi düşürerek 1997'ye atılmaya başlanan iç borç, 1996 yılı bitene kadar bir sorun çıkarmaya benzememektedir. Döviz kâğıtlarıyla iç borçlanmayı daha "eğlenceli" hale getirmek isteyen Hükümet, herhangi bir başarısızlık karşısında 1997 senesinde 3 katrilyonluk bütçe açığı ve 7–8 katrilyonluk iç borç stoğu ile karşılaşabilir. Böyle bir yük tüm mali piyasaları alt üst eder. Sonuçta iç borcun yükünün telaffuz edilmesi bile insanı korkutan önlemler ve uygulamalar ile (konsolidasyon ve monetizasyon) azaltılmaya çalışılır. Bunun sonucunda güven bunalımı, hiperenflasyon ve yüksek oranda devallasyon gibi arzu edilmeyen olgular ortaya çıkabilir. Bankacılık sektörünün "Menkul Kıymet Cüzdanının" hatırı sayılır büyüklükte olması da, iç borcun TL. cinsinden devam etmesi (düşen faizlere rağmen) zorunlu kılacaktır.

Bankacılık Sisteminin Menkul Değer Cüzdanı⁽⁵⁾ (Trilyon)

	Bono	Tahvil	Toplam
1994	64.201	86.427	150.628
1995	105.466	152.974	258.440
1996*	216.257	189.999	406.256

* (Temmuz).

⁽⁵⁾ TCMB Haftalık Basın Bültenleri., 1994, 1995, 1996.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

⁽¹⁾ a.g.e.⁽²⁾ a.g.e.⁽³⁾ a.g.e.⁽⁴⁾ a.g.e.⁽⁵⁾ a.g.e.⁽⁶⁾ Ragan, Lloyd "Principle of Economics"
HBJ International Editon London 1990.⁽⁷⁾ Todaro P.M., "Economic Development"
Longman Newyork 1994.⁽⁸⁾ Johnston J., "Econometric Methods"
Mc Graw-Hill Company Inc. Newyork 1960.**13 Büyük Bankanın Ortak Kuruluşu**
**YATIRIM
FİNANSMAN A.Ş.**

«Danışmadan Karar Vermeyiniz»

Gn. Md. Tel: (212) 275 44 80 (40 Hat) Fax : 272 44 48
 Ankara Şube Tel: (312) 417 30 46 (11 Hat) Fax : 417 30 52
 İzmir Şube Tel: (232) 441 80 72 (8 Hat) Fax : 441 80 94

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

Eski Lira = 0.00001 Dolar

1996 yılının Kasım ayı, Türkiye ekonomisi tarihinde bir kilometre taşı olarak yerini almış ve 1 Amerikan Doları'nın 100.000 Türk Lirası'na eşitlendiği ve geçtiği ay olmuştur. 24 Ocak 1980'de 70 TL'ye yükseltilmiş ve büyük yankılar uyandırmış olan dolar fiyatının, geçen süre içinde yaklaşık olarak 1450 katına çıktığı, diğer bir deyişle Türk Lirasının dolara karşı ortalama olarak yılda % 53 oranında değer kaybettiği hesaplanabilmektedir. Hatırlanacağı üzere geçtiğimiz günlerde gündeme gelen ve dolara indekslenmesi planlanan "Yeni Lira" için, doların 100.000 liraya eşitlenmesi gibi bir hedeften söz edilmekteydi. Ancak enflasyon oranlarını aşağıya çekecek tedbirler alınamadıktan sonra bu tür hedeflerin anlamlı olmayacağı ve adı ne olursa olsun, enflasyon baskısı altındaki paranın sağlam para karşısında değer kaybetmesinin kaçınılmaz olacağı kuşkusuzdur.

Japon derecelendirme kuruluşu JCR (Japon Credit Rating)'ın Türki-

ye'nin kredi notunu BB(+)’dan BB’ye düşürmesi de ekonomimiz açısından diğer olumsuz bir gelişme olmuştur. Daha önceki değerlendirmesinde Türkiye’yi riskli ülke olarak nitelendiren ve izleme kapsamına alan JCR, son yorumuyla, ülkemizi izleme kapsamından çıkararak, "borcunu ödemede risk taşıyan ülke" statüsüne indirmiştir. Böylece son zamanlarda en rahat dış borç bulabildiğimiz pazar olan Japonya pazarı da riske girmiş, en azından borçlanma faizlerinin yükselmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu gelişmenin de döviz fiyatları üzerinde olumsuz baskılar yaratması beklenmektedir.

İç borlanmada da durum pek parlak görünmemektedir. Faizlerin düşük düzeyde tutulması kaygısıyla hazine bonosu ihalelerinde gerekli tutarın altında satış yapan Hazine'nin gelecek günlerde vadesi dolan bonoların itfasını nasıl yapacağı merak konusu olmaya başlamıştır. İç borçların azaltılması amacıyla, enflasyonu art-

tırmak pahasına emisyonu başvurulması ya da dövizle bağlı iç borçlanmaya ağırlık verilmesi seçenekleri muhtemel gözükmemektedir. Bu arada, başbakan Erbakan'ın birbiri ardına sıraladığı kaynak paketlerinden henüz ciddi bir sonuç elde edilememiştir. Özelleştirmeye hız verileceği söylemleri borsada kamu kâğıtlarına olan ilgiyi arttırmış, bu ilgi borsadaki yükselişin de kaynağını oluşturmuştur. Nitekim borsada özellikle son haftalarda yaşanan çıkış daha ziyade kamu hisselerinin değer artışlarından kaynaklanmış, diğer hisselerde aynı düzeyde bir hareketlenme gözlenememiş, yani hareket genele yayılamamıştır. Bununla birlikte borsada işlem hacminin de hayli yükseldiği görülebilmektedir. Ayın son gününde işlem hacmi rekoru kırılmış ve 35 trilyon 771 milyar 803 milyon liralık günlük işlem hacmi düzeyine ulaşılmıştır^(*). Yukarıda değinildiği gibi, Hazine'nin ihalelerde talep karşılama oranını düşük tutmasının da borsaya kanallize olan fon miktarını arttırdığını söylemek mümkündür.

Sık sık rekorların kırıldığı Kasım ayında, "29 Kasım 1996 Cuma" günü kapanış fiyatları itibarıyla de bileşik indeks rekoru kırılmış ve indeks değeri 91.758,91 puana ulaşarak, Ekim ayı sonuna göre % 11.89 oranında artış göstermiştir. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi indeksi de yine aynı günkü kapanış fiyatları itibarıyla 267.385,51 puana yükselmiş, artış oranı da % 11.94 olarak gerçekleşmiştir. İndeks kapsamındaki 40 hissedenden 32'sinin değeri artarken, 2'sinin fiyatı sabit kalmış, 6 tanesinin değeri ise düşüş göstermiştir. Tablo 1 ve Tablo 2'de, Kasım ayının en çok değer kazanan ve kaybeden hisseleri listelenmeye çalışılmıştır.

Yazarın Notu: Geçen ayki yazımızda, işlem hacmi rekoru olarak verilen 25.746.283 milyon TL, sadece ulusal pazar işlemlerine ait olup, aynı gün yani 21 Ekim 1996 tarihli, bölgesel pazar ve yeni şirketler pazarı işlemlerini de içeren toplam işlem hacmi rekoru 28.831.679 milyon liradır. Benzer şekilde, 29 Kasım 1996 günündeki toplam işlem hacmi de 35.892.355 milyon liradır.

TABLO 1
Kasım Ayının En Başarılı Hisseleri

Dergi İndeksinde	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
T.D. Döküm	50.91	Tüpraş	69.23
Gübre Fab.	45.06	Kütahya Por.	56.82
Döktaş	40.32	Milpa	47.69
Çukurova El.	33.12	Tukaş	36.00
Otosan	29.23	İntema	34.62
Erdemir	28.89	Tümteks	32.47
Teletaş	28.79	Enka Hol.	29.82
Akçansa	26.03	Aselsan	28.00
Bağtaş	22.54	Nergis Hol.	27.50
Çelik Halat	20.45	Deva Hol.	27.06
		Denizli Cam	26.56
		Friko Pak	25.45

TABLO 2
Kasım Ayının En Kötü Hisseleri

Dergi İndeksinde	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Güney Bira	- 14.77	Peg Profilo	- 10.47
Ege Bira	- 11.67	Net Hol.	- 9.23
T. Siemens	- 4.81	Otokar	- 9.09
Yasaş	- 2.78	Aksu İplik	- 7.69
Koç Yatırım	- 1.49	Netaş	- 6.45
Kordsa	- 1.32	Metaş	- 5.00
		Eczacı Yapı	- 4.17
		Trakya Cam	- 3.51
		Net Turizm	- 3.39
		Anadolu Bira	- 3.13
		Adana C	- 2.38
		Kereviş	- 1.59

Şirket Haberleri

Yılın son aylarında sermaye artırımları hız kesmiş olup, tablo 3'den görülebileceği gibi, daha ziyade yeniden değerlendirme fonlarının veya ihtiyatların ödenmiş sermayeye ilave edilmesi yoluyla yapılan bedelsiz artırımlardan oluşmaktadır.

Pimaş'ta bedelli olarak görünen artırımın, temettü karşılığı bedelsiz dağıtılan hisseler olduğu dikkate alınır, tablodaki tek bedelli artırımın Tütünbank tarafından yapılan sermaye artırım olduğu anlaşılmaktadır.

TABLO 3
Kasım Ayında Sermaye Artırımları (Milyon TL)

Şirket	Eski Ser.	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Ser.
Afyon Çim.	15.000	—	—	105.000	700.00	120.000
Erciyas Bira	750.000	—	—	2.250.000	300.00	3.000.000
Pimaş	150.000	40.500	27.00	209.500	139.66	400.000
Tütünbank	5.000.000	5.000.000	100.00	—	—	10.000.000

Kasım ayında 4 şirketin de kayıtlı sermaye tavanı artırımları Sermaye Piyasası Kurulu tarafından onaylan-

mış, bu şirketlerin eski ve yeni kayıtlı sermaye tavanları Tablo 4'de verilmiştir.

TABLO 4

Kasım Ayında Kayıtlı Sermaye Tavanı Arttırmaları (Milyon TL)

Şirket	Eski Tavan	Yeni Tavan
Dardanel	1.000.000	4.500.000
İktisat Fin. Kir.	250.000	1.250.000
Olmuksa	500.000	2.000.000
Printaş	0	570.000

Borsadaki şirket sayısı günbe gün artmaya devam etmekte, çeşitli sektörlerden şirketler halka açılmaktadırlar. Kasım ayında hisseleri halka arzedilen 4 yeni şirketle birlikte, hisseleri borsada işlem gören şirket sayısı 229'a yükselmiştir. 1995 yılı so-

nunda işlem gören şirket sayısı 205 olduğuna göre yıl başından beri 24 yeni şirketin halka açılmış olduğu görülebilmektedir. Kasım ayında işlem görmeye başlayan hisselerin listesi Tablo 5'de verilmiştir.

TABLO 5

Kasım Ayında Borsada İşlem Görmeye Başlayan Hisseler

	İlk İşlem Tarihi	Baz Fiyat (TL)
Borusan Yat. ve Paz.	11 Kasım Pazartesi	5.500
Çelebi Hava Servisi	18 Kasım Pazartesi	21.000
Garanti Yatırım Ort.	18 Kasım Pazartesi	1.050
Sasa.	01 Kasım Cuma	7.200

Dokuz Aylık Bilançolardan...

Her bilanço döneminde olduğu gibi, 1996 yılı 9 aylık bilançolarından yararlanarak da şirketlerin bazı kritik değerleri hesaplanıp, Tablo 6 ve 7'de verilmiştir. Tablo 6'nın ilk sütununda, dönen varlıkların kısa vadeli borçlara oranlanmasıyla hesaplanan cari oran değerleri yer almaktadır. Bu oran işletmenin kısa vadeli ödeme gücünü yani likiditesini ölçmektedir. Analizin yapıldığı tarihe kadar 9 aylık bilançoları açıklanmamış olan THY ve Si-

emens dışında, tabloda yer alan 98 şirket için basit aritmetik ortalama cari oran (CARI) değeri 2.766 olmakla birlikte, aşırı değere sahip Eczacıbaşı Yatırım ve Net Holding hariç tutulduğunda, ortalama, 1.748'e gerilemektedir. Tabloda yer alan Akçimento için hesaplanan değerler, hükmi şahsiyeti sona ermeden hemen önce çıkartmış olduğu 9 aylık kapanış bilançosuna göre hesaplanmıştır ve Akçimento'nun da CARI değerinin hayli yüksek olduğu görülmektedir. CARI değeri 3'ün üzerinde olan diğer şir-

ketter, Sarkuysan, Koç Holding, Tire Kutsan, Kav, Kartonsan ve Aksu İplik şeklinde sıralanmaktadır. CARİ değeri 1'in altında olup, likidite yetersizliği sinyalleri veren şirketler ise, en kötünden başlamak üzere, Finans Finansal Kiralama, Polylen, Güney Bira, Dardanel, Ege Bira, Tüpraş ve Net Turizm diye sıralanmakta, sektörel açıdan Finans Finansal Kiralama'nın düşük likiditeye sahip olması mazur görülebilmektedir.

Tablo 6'nın 2. sütununda, şirketlerin toplam borçlarının, bilanço toplamına bölünmesiyle hesaplanmış olan borçluluk oranları (BORÇ) yer almaktadır. Yine verisi eksik 2 şirket dışında, tablodaki 98 şirket için hesaplanan ortalama BORÇ değeri % 49.4 olup, borçlanma düzeyi çok düşük olan Eczacıbaşı Yatırım hariç tutulursa, ortalama değer hafif bir yükselmeye % 49.9 olmaktadır. Eczacıbaşı Yatırım dışında, % 20'nin altında borçlanma düzeyine sahip 9 şirket daha bulunmakta ve bunlar Net Holding (% 2.9), Koç Yatırım (% 8.1), Koç Holding (% 9.2), Enka Holding (% 11.2), T. Şişe Cam (% 13.9), İzdaş (% 18.6), Bolu Çimento (% 18.7), Kav (% 18.8) ve Tire Kutsan (% 19.8) şeklinde sıralanmaktadır. Holding türü veya yatırım şirketi niteliğindeki şirketlerin düşük borçlanma eğiliminde olmaları normal kabul edildiğinde, İzdaş, Bolu Çimento, Kav ve Tire Kutsan sermaye yapıları en sağlam sanayi şirketleri olarak dikkat çekmektedirler. Borçlanma düzeyi % 80'in üzerinde bulunan İhlas Holding (% 88.1), Nergis Holding (% 84.9), Tüpraş (% 83.5), Ç.B.S. Boya (% 80.3) ve Vestel (% 80.2) arasında baş sırayı yine iki Holding'in çekmesi ilginç bir zıtlık oluşturmaktadır. Adı geçen şirketlerin

borçlanma düzeylerinin tehlikeli sınırı geçmiş olduklarını belirtmekte yarar vardır.

Tablo 7'de şirketlerin Hisse Başına Kâr (HBK) ve Fiyat/Kazanç (FK) oranları verilmiştir. Tablonun ilk sütununda yer alan HBK değerleri, 9 aylık net bilanço kârlarının, hisse senedi sayısına bölünmesiyle hesaplanmış, hisse senedi sayılarının belirlenmesinde Ekim ayında yapılan sermaye artırımları da dikkate alınmıştır. Tablo da yer alan 98 şirketten ikisi, Metaş ve Tüpraş, 1996 yılının ilk 9 ayını zararlar kapatmışlar, tablodaki şirketler için ortalama HBK değeri ise 1607.49 TL olmuştur. Ancak, hisse başına 10.000 TL'nin üzerinde kâr elde eden Kepez Elektrik ve Uşak hariç tutulduğunda, ortalama HBK değeri 1150.05 TL'ye gerilemektedir. 98 şirketten 17'si hisse başına 2000 TL'nin üzerinde kâr elde etmeyi başarmış, bu şirketlerin 7'si 2000 ile 4000 TL, 6'sı 4000 ile 6000 TL, 2'si 6000 ile 10.000 TL arasında, daha önce değinilen 2'si ise 10.000 TL'nin üzerinde HBK'ya sahip olmuşturlardır.

Tablo 7'nin ikinci sütununda da piyasa fiyatının, HBK değerine bölünmesiyle hesaplanmış olan fiyat/kazanç (FK) oranları listelenmiştir. Piyasa fiyatı olarak 31 Ekim 1996 gününe ait kapanış fiyatları kullanılmış, artık mevcut olmayan Akçimento için doğaç olarak FK değeri hesaplanamıştır. Ortalama FK değeri 26.60 gibi gözükmeyle birlikte, açıkladığı çok düşük kâra bağlı olarak aşırı bir fiyat/kazanç oranına sahip olan Olmuksa hariç tutulduğunda ortalama 14.13'e, İzdaş'da çıkartıldığında ise 13.38'e düşmektedir. Bu değer in dü-

TABLO 6
Likidite ve Borçluluk Oranları

ŞİRKET	CARİ	BORÇ	ŞİRKET	CARİ	BORÇ
AKAL TEKS	1.891	0.487	KOÇ HOLD.	3.433	0.092
AKÇİMENTO	3.743	0.242	KOÇ YAT.	1.222	0.081
AKSU İPLİK	3.023	0.333	KONYA ÇİM.	1.978	0.333
AKTAŞ ELEK.	1.686	0.668	KORDSA	2.107	0.435
ALARKO SAN.	1.861	0.570	KÜTAHYA P.	1.065	0.508
ANA. BİRA	1.056	0.404	MAKİNA T.	1.312	0.645
ANADOLU CAM	1.512	0.648	MARDİN ÇİM.	1.972	0.324
ARÇELİK	1.980	0.572	MARSHALL	2.076	0.397
ASELSAN	1.644	0.607	MERKO GIDA	1.313	0.492
AYGAZ	2.626	0.454	METAŞ	1.316	0.410
BAĞFAŞ	1.458	0.692	MIGROS	1.001	0.762
BOLU ÇİM.	2.732	0.187	MİLPA	1.371	0.655
BORUSAN	1.350	0.599	MUTLU AKÜ	1.629	0.477
BOSSA	1.572	0.546	NERGİS HOL.	1.096	0.849
BRİSA	2.651	0.290	NETAŞ	2.440	0.426
ÇBS BOYA	1.114	0.803	NET HOLD.	9.434	0.029
ÇELİK HALAT	2.101	0.397	NET TURİZM	0.995	0.787
ÇEMTAŞ	2.097	0.430	OLMUĞSA	1.418	0.439
ÇİMSA	1.594	0.393	OTOKAR	1.407	0.587
ÇUKUROVA E.	1.009	0.791	OTOSAN	2.209	0.436
DARDANEL	0.889	0.750	PEG PROF.	1.418	0.690
DENİZLİ C.	1.214	0.659	PETKİM	2.649	0.221
DEVA HOL.	2.058	0.412	PETROL OF.	1.717	0.632
DÖKTAŞ	1.553	0.622	PINAR ET	1.946	0.374
ECZ. İLAÇ	1.704	0.425	PINAR SÜT	2.045	0.643
ECZ. YAPI	1.669	0.503	POLYLEN	0.765	0.759
ECZ. YAT.	93.849	0.002	RAKS ELEKT.	1.202	0.617
EGE BİRA	0.897	0.419	SABAH YAY.	1.851	0.364
EGE GÜBRE	1.267	0.596	SARKUYSAN	3.840	0.215
EGEPLAST	1.518	0.601	SİFAŞ	1.046	0.743
ENKA HOLD.	1.984	0.112	SÖKTAŞ	2.418	0.511
ERC. BİRA	1.075	0.554	TELETAŞ	1.540	0.527
EREĞLİ D.Ç.	1.384	0.708	TİRE KUT.	3.281	0.198
ESEM SPOR	1.489	0.664	TOF. OTO. FAB.	2.943	0.353
FİNANS F.K.	0.368	0.648	TRAKYA CAM	1.303	0.382
FRİGO PAK	1.097	0.753	TRANSTÜRK H.	1.418	0.287
GENTAŞ	2.127	0.309	TUKAŞ	1.209	0.705
GOOD-YEAR	1.683	0.581	TURÇAS	1.775	0.285
GÜBRE FAB.	1.512	0.643	TÜMTEKS	1.482	0.659
GÜNEY BİRA	0.888	0.462	TÜPRAŞ	0.910	0.835
HEKTAŞ	2.022	0.371	T.D. DÖKÜM	1.571	0.573
HÜRRIYET G.	1.696	0.530	T.H.Y.	Veri Yok	Veri Yok
İHLAS HOL.	1.028	0.881	T. SIEMENS	Veri Yok	Veri Yok
İNTEMA	1.953	0.445	T. ŞİŞE CAM	1.508	0.139
İST. M. P.	2.713	0.374	USAŞ	2.008	0.526
İZMİR D.Ç.	2.321	0.186	ÜNYE ÇİM.	2.203	0.302
İZOCAM	1.894	0.538	VESTEL	1.184	0.802
KARTONSAN	3.138	0.222	VİKİNG K.	1.379	0.604
KAV	3.233	0.188	YASAŞ	1.314	0.557
KEPEZ ELEK.	2.297	0.724			
KEREVİTAŞ	1.129	0.782	ORTALAMA	2.766	0.494

TABLO 7
Şirketlerin HBK ve FK Oranları

ŞİRKET	HBK	FK	ŞİRKET	HBK	FK
AKAL TEKS	1.133.52	6.35	KOÇ HOLD.	501.09	37.92
AKÇİMENTO	706.76	Veri Yok	KOÇ YAT.	553.79	30.25
AKSU İPLİK	857.46	7.58	KONYA ÇİM.	754.33	15.25
AKTAŞ ELEK.	9.680.38	8.99	KORDSA	4.751.44	8.00
ALARKO SAN.	1.356.93	9.03	KÜTAHYA P.	66.17	33.25
ANA. BİRA	332.86	9.61	MAKİNA T.	189.79	10.14
ANADOLU CAM	477.73	5.76	MARDİN ÇİM.	356.02	9.13
ARÇELİK	844.13	11.25	MARSHALL	1.180.99	6.27
ASELSAN	679.73	7.36	MERKO GIDA	398.41	12.55
AYGAZ	996.67	13.29	METAŞ	- 323.27	- 24.75
BAGFAŞ	1.812.55	9.79	MİGROS	1.520.10	63.81
BOLU ÇİM.	329.64	8.49	MİLPA	262.08	6.20
BORUSAN	837.19	7.76	MUTLU AKÜ	391.51	10.98
BOSSA	852.53	9.85	NERGİS HOL.	551.80	7.25
BRISA	4.316.01	10.31	NETAŞ	2.176.03	10.68
ÇBS BOYA	253.12	7.41	NET HOLD.	288.21	11.28
ÇELİK HALAT	377.31	11.66	NET TURİZM	2.629.54	11.22
ÇEMTAŞ	5.519.84	6.25	OLMUŞA	9.81	1.223.60
ÇİMSA	434.51	16.34	OTOKAR	884.16	12.44
ÇUKUROVA E.	7.724.02	9.97	OTOSAN	4.547.38	7.15
DARDANEL	188.33	10.62	PEG PROF.	461.76	18.62
DENİZLİ C.	113.67	56.30	PETKİM	5.722.18	6.82
DEVA HOL.	266.99	7.96	PETROL OF.	2.516.52	11.13
DÖKTAŞ	467.05	13.27	PINAR ET	167.98	11.16
ECZ. İLAÇ	255.00	17.65	PINAR SÜT	313.76	9.72
ECZ. YAPI	274.20	13.13	POLYLEN	90.44	31.51
ECZ. YAT.	724.66	11.32	RAKS ELEKT.	3.793.07	5.21
EGE BİRA	938.53	31.96	SABAH YAY.	261.19	5.26
EGE GÜBRE	343.91	12.50	SARKUYSAN	1.029.45	6.12
EGEPLAST	2.238.80	5.47	SİFAŞ	246.38	11.57
ENKA HOLD.	491.92	57.94	SÖKTAŞ	714.54	6.72
ERC. BİRA	3.326.61	14.13	TELETAŞ	726.07	9.09
EREĞLİ D.Ç.	466.18	24.13	TİRE KUT.	419.86	7.38
ESEM SPOR	884.10	7.24	TOF. OTO. FAB.	436.88	7.67
FINANS F.K.	778.31	3.60	TRAKYA CAM	305.39	18.66
FRİGO PAK	58.82	46.75	TRANSTÜRK H.	39.00	22.31
GENTAŞ	722.83	7.75	TUKAŞ	64.44	38.80
GOOD-YEAR	5.160.84	8.04	TURÇAS	888.79	7.76
GÜBRE FAB.	385.52	21.01	TÜMTEKS	190.37	10.11
GÜNEY BİRA	662.50	13.28	TÜPRAŞ	- 1.031.86	- 15.75
HEKTAŞ	704.28	6.82	T.D. DÖKÜM	375.48	14.65
HÜRRİYET G.	1.074.37	4.56	T.H.Y.	Veri Yok	Veri Yok
İHLAS HOL.	285.77	45.49	T. SIEMENS	Veri Yok	Veri Yok
İNTEMA	160.59	16.19	T. ŞİŞE CAM	420.11	22.85
İST. M. P.	1.714.26	7.29	USAŞ	36.888.26	5.22
İZMİR D.Ç.	9.19	84.83	ÜNYE ÇİM.	450.82	5.88
İZOCAM	456.22	12.49	VESTEL	2.277.95	8.89
KARTONSAN	1.303.89	6.90	VİKİNG K.	1.903.89	6.17
KAV	215.60	9.62	YASAŞ	1.295.84	5.56
KEPEZ ELEK.	10.240.98	8.50			
KEREVİTAŞ	438.93	14.35	ORTALAMA	1.607.49	26.60

şük olduğunu ve hisselerin fiyatının genel olarak halen ucuz olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle FK değeri 6'nın altında kalmış olan Finans Finansal Kiralama (3.60), Hürriyet Gazetecilik (4.56), Raks Elektronik (5.21), Usaş (5.22), Sabah Yayıncılık (5.26), Egeplast (5.47), Yasaş (5.56), Anadolu Cam (5.76) ve Ünye Çimento (5.88) en ucuz kalmış hisseler olarak dikkat çekmektedir. Öte yandan, FK dağılımının varyansının pek yüksek olmadığı, diğer bir deyişle, hisse senedi fiyatları ile hisse başına karlar arasında geçmiş dönemlerde rastlanandan daha kuvvetli bir ilişki bulunduğu gözlenmektedir. Bu durumun olumlu bir gelişme olduğunu söylemek mümkündür.

Gözültü Pazarı

Borsa yönetim kurulunun 26 Kasım 1996 tarihli toplantısında "Gözültü Pazarı" adıyla, hisse senetleri piyasasında yeni bir pazar kurulmasına karar verilmiştir. Böylece, Ulusal, Bölgesel, Uluslararası Pazar ve Yeni Şirketler pazarından sonra, beşinci bir pazar açılmış olmaktadır. Pazar'ın kuruluş amacı;

- Hisse senetleri borsada işlem gören şirketler ve/veya hisse senetleri işlemleri ile ilgili olarak olağandışı durumların ortaya çıkması,

- Hisse senetleri borsada işlem gören şirketler tarafından kamunun zamanında, tam ve sürekli aydınlatılmasına ve mevcut düzenlemelere uyum konusuna gerekli özenin gösterilememesi,

- Yatırımcıların haklarının korunması ve kamu yararı gereği hisse senetlerinin borsa kotundan ve/veya ilgili pazardan geçici ya da sürekli çıkarılması sonucunu doğurabilecek gelişmelerin oluşması nedeniyle şirketlerin izleme ve inceleme kapsamına alınması durumlarında, sürekli gözetim, denetim ve izleme ortamı yaratmak, sözkonusu şirketlerin hisse senetlerine yatırım yapmış tasarruf sahiplerine likidite olanağı sunmak şeklinde belirtilmiştir.

Gözültü pazarının açılmasıyla birlikte, Söksa, Doğusan ve Abana Elektromekanik hisselerinin işlemleri bu pazara alınmıştır. Hatırlanacağı üzere bu şirketlerden Söksa ve Doğusan üzerindeki spekülasyon şüphelerine önceki yazımızda da değinilmişti.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat Endeksi
(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Ocak	1711.69	714.75	6793.38	8224.39	12953.90	10382.15	46499.72	66641.02	121282.26
Şubat	1465.45	822.11	7402.13	10950.59	9572.27	14056.56	43685.74	72135.19	148672.55
Mart	1351.48	923.62	6957.24	9793.56	11006.98	13455.69	36336.97	94874.84	178248.67
Nisan	917.93	1009.89	7054.56	8814.38	10128.12	20399.46	37260.41	109201.43	174945.81
Mayıs	1005.71	1334.72	8438.48	7932.99	9067.92	21856.16	40688.45	112502.77	166514.22
Haziran	924.97	1745.24	7573.16	8275.36	12297.79	26303.88	52300.27	116528.07	193595.07
Temmuz	927.28	1554.78	10664.47	7533.47	11754.44	24501.68	59216.98	128087.60	176955.20
Ağustos	916.29	1716.64	10166.14	7950.10	11314.53	27193.90	69147.24	110555.47	183969.42
Eylül	881.71	2673.32	10907.66	6913.80	10310.15	33729.97	68630.14	98538.52	207830.76
Ekim	734.01	3486.07	10596.87	6835.47	9077.97	34444.97	66413.15	114393.38	238854.42
Kasım	777.53	3241.70	6955.17	10214.39	9344.20	44519.48	74373.54	96196.98	267385.51
Aralık	722.21	4940.99	6750.24	11048.39	9744.28	51099.56	71525.29	96450.06	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1993 (Milyon TL)	1994 (Milyon TL)	1995 (Milyon TL)	1993 (Net)	1994 (Net)	1995 (Net)	Kasım 1995	Eylül 1996	Ekim 1996	Kasım 1996
1	AKÇANSA	2.500.000	3.805.157	131.034	442.416	288.014	75	265	89	28.000	7.100	7.300	9.200
2	ANADOLU CAM	8.000.000	969.000	44.731	161.647	153.595	25	60	39	5.400	3.150	2.750	2.950
3	ARÇELİK	8.000.000	6.750.000	1.118.954	1.107.368	3.010.177	100	26	35	5.400	9.600	9.500	9.600
4	BAĞFAŞ	2.000.000	200.000	192.442	445.728	300.947	60	120	100	21.500	17.750	17.750	21.750
5	BOLU ÇİMENTO	3.000.000	2.489.190.711	52.219	201.300	554.630	13,25	27,80	31,44	2.275	2.550	2.800	2.800
6	BRİSA	1.063.125	1.063.125	197.251	750.626	2.469.222	62	33	110	14.000	44.000	44.500	45.000
7	ÇELİK HALAT	1.000.000	539.000	18.606	39.071	103.668	30	20,30	27	4.250	3.750	4.400	5.300
8	ÇİİSA	1.200.000	1.404.000	245.957	614.748	670.379	220	740	115	27.500	7.500	7.100	8.400
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	-	500.000	590.165	8.736	538.409	120	10	130	35.00	70.000	77.000	102.500
10	DOKTAŞ	1.000.000	480.000	124.386	221.282	273.144	90	60	62,50	8.000	5.000	6.200	8.700
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	400.000	44.543	90.339	132.597	25	50	-	7.400	7.100	8.200	8.200
12	EGE BİRACILIK	3.150.000	1.576.512	383.386	1.149.526	1.217.144	100	100	-	15.250	27.000	30.000	26.500
13	EGE GÜBRE	500.000	216.000	37.198	125.783	97.480	50	200	37	5.100	4.850	4.300	4.850
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	20.000.000	6.336.000	421.849	2.234.669	8.786.278	9	24,66	65,26	4.950	9.800	11.250	14.500
15	GOOD YEAR	1.500.000	534.125	271.504	795.566	1.855.422	120	125	300	16.750	39.500	41.500	45.500
16	GÜBRE FABRİKALARI	2.500.000	576.000	100.333	250.101	114.913	20	20	10	3.750	6.900	8.100	11.750
17	GÜNEY BİRACILIK	1.000.000	844.074	95.404	260.492	434.383	55	85	60	9.000	16.250	8.800	7.500
18	HEKTAŞ	2.000.000	928.000	17.693	14.610	499.190	16,85	5,23	89,23	7.700	4.750	4.600	5.000
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	10.000.000	8.300.000	111.169	280.445	54.452	6,50	10,50	-	1.100	800	780	820
20	İZOCAM	450.000	450.000	113.750	156.338	220.972	75	50	40	5.800	5.700	5.700	6.400
21	KARTONSAN	2.700.000	1.620.000	186.437	673.242	2.030.810	60	120	130	16.500	6.800	9.000	9.500
22	KAV	3.000.000	2.340.000	1.400	148.650	151.776	-	130	65	21.000	2.100	2.075	2.325
23	KOÇ HOLDİNG	16.000.000	10.000.000	1.019.330	3.294.193	3.702.432	75	65	15	8.700	13.500	19.000	21.000
24	KOÇ YATIRIM	2.000.000	819.000	176.059	374.170	267.745	110	100	30	12.500	13.500	16.750	16.500
25	KORDSA	1.000.000	425.250	69.889	436.633	1.259.441	21,50	100	140	15.000	29.000	38.000	37.500
26	MAKİNA TAKİM	821.427,75	746.752,5	5.779	18.734	50.016	-	2	6	1.100	1.400	1.925	1.975
27	MARSHALL	1.250.000	725.000	95.732	275.494	328.128	55	75	30	3.700	6.700	7.400	8.000
28	MİGROS	1.000.000	540.000	82.728	395.144	716.101	210	220	40	56.000	80.000	97.000	100.000
29	OLİMLİKSAN	2.000.000	254.100	3.650	225.547	587.737	-	45	110	13.500	9.000	12.000	12.250
30	OTOSAN	2.500.000	1.320.000	743.845	397.840	2.607.218	400	25	100	10.300	26.500	32.500	42.000
31	PETROL OFİSİ	20.000.000	2.520.000	1.171.665	2.924.574	4.027.689	211,34	93,18	144,34	9.100	27.000	28.000	32.500
32	PİNA R GUT	656.100	984.150	68.734	9.367	105.016	136	10	120	17.250	2.750	3.050	3.400
33	SARKILYSAN	10.000.000	1.134.000	117.760	575.334	887.118	100	150	100	8.500	5.700	6.300	7.300
34	TELETAŞ	1.000.000	1.000.000	(5.653)	(44.928)	552.445	-	-	75	18.000	5.700	6.600	8.500
35	TÜRK DEMİR DOKUM	3.600.000	1.500.000	284.596	55.742	371.859	90	6,5	25	6.300	4.200	5.500	8.300
36	TÜRK SİEMENS	2.000.000	504.000	183.457	609.694	1.094.240	65	100	100	11.500	24.250	26.000	24.750
37	T. İŞ BANKASI-B.	-	30.000	2.516.752	5.529.664	12.038.043	108,93	60,22	114,29	69.000	147.500	237.500	280.000
38	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	10.000.000	5.600.000	209.587	427.966	1.312.990	10	17	50	8.600	9.500	9.600	11.500
39	YAPI KREDİ B.	-	25.779.600	66.041	2.869.293	16.225.432	27,80	60	20	3.300	2.200	2.500	2.600
40	YASAŞ	972.000	324.000	72.123	215.515	66.892	50	200	17	3.400	6.700	7.200	7.000

Alişverişte
Esbank EXPRESS24
kartınızı kullanın, her şeyi
bir imzayla satın alın.

BENLACI/14

Esbank EXPRESS24 kartları şimdi ülkemizin seçkin işyerlerindeki Maestro ve Electron amblemi taşıyan ve şifre girişi cihazı olan tüm P.O.S.'lerde geçerli.

Hangi ürün ya da hizmeti alırsanız alın, bundan böyle karşılığını

**Esbank'taki
hesabınız
her an elinizin
altında.**

ESBANK
TİCARET VE KURUMSAL

tek imzanızla ödeyecek,
Esbank'taki
paranızı dilediğinizce
kullanacaksınız.

Esbank Bireysel Bankacılık
Çözümleri'nden
yararlananlar için alışveriş
şimdi daha keyifli,
daha kolay.

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. GÜLDEN ÜLGEN

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi

Türkiye'de 500 Büyük Firma İçinde Yabancı Sermaye Kaynaklı Firmaların 1995 Yılı Performansları

İstanbul Sanayi Odası (ISO) tarafından 1995 yılına ait Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi (BBF) Kuruluşunu belirleyen çalışma baz alınarak, bu 500 kuruluş içinde yer alan yabancı sermaye kaynaklı (YSK) firmalara ait bilgi ve veriler değerlendirilmiş; aynı zamanda önceki yıllarla karşılaştırmalar yapılarak bir yıllık gelişim süreci incelenmeye çalışılmıştır.

Bilindiği üzere 1995 yılı Türkiye için önemli bir yıldır. Çünkü 1994 yılında hükümet ekonomik dengeleri sağlama amacına yönelik reformlar vadedmesine rağmen, popülist uygulamalar neticesinde istenilen sonuca ulaşamamıştır. Böylece 1994 yılının ilk yarısında dövizle olan talepteki artış neticesinde başlayan finansal kriz; bunu önleme amacıyla yapılan uygu-

lamaların yanlışlığı ve nihayet alınan 5 Nisan kararları bunun ekonomik krize dönüşmesine neden olmuştur. 1995 yılının Türkiye ekonomisi açısından bir diğer önemi ise gümrük birliğine girişin hazırlık yılı olmasındandır. Yabancı sermaye gümrük birliği ile birlikte Türkiye'ye yeni yatırım alanları açacak mı? Yabancı yatırımlarla birlikte ihracata dönük büyüme artacak mı sorularını beraberinde getirmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları devam edecektir ancak istenilen sonuca ulaşmada önemli unsur işbirlikleri olacaktır. Özellikle gümrük birliği sonucunda yabancı yatırımcılarla işbirliği ve ortaklıklarında bir artış olacağı düşünülmektedir.

Beşyüz büyük sanayi kuruluşu içinde yer alan yabancı sermaye kay-

naklı firmaların verileri değerlendirilken her yıl bu firmaların kapsamının değiştiği, bazı firmaların bu tanım dışında kalırken listeye yeni girişlerin olduğunu gözönünde bulundurmak gerekmektedir.

Türkiye'de 31.12.1995 yılı itibarıyla faaliyette bulunan yabancı ser-

maye kaynaklı firma sayısı 3175'dir. İstanbul Sanayi Odası tarafından üretimler satışlar kriterine göre yapılan Beşyüz Büyük Firma arasında 94 adet yabancı sermaye kaynaklı firma yer almaktadır. 1994 yılında ise firma sayısı 88 idi.

TABLO I
BBF ile YSK Firmaların 1995 Göstergeleri
(Milyon TL.) (1000 \$)

	BBF	YSK
ÜRETİMDEN SATIŞLAR:		
1991	213.756.022	52.034.078
1992	382.142.200	63.549.581
1993	688.721.867	130.486.095
1994	1.297.550.009	241.783.349
1995	2.425.645.879	517.185.893
SATIŞ HASILATI:		
1991	261.434.981	68.724.224
1992	468.041.012	83.159.467
1993	850.495.798	179.859.887
1994	1.566.126.628	303.593.238
1995	2.980.565.542	673.934.879
BİLANÇO KÂRI:		
1991	(-5.930.805)	4.029.219
1992	957.896	5.617.127
1993	18.663.182	19.044.578
1994	72.900.782	38.635.991
1995	248.579.041	65.340.866
İHRACAT:		
1991 : \$	5.966.794	\$ 1.360.036
TL.	25.804.290	TL. 6.484.748
1992 : \$	6.295.253	\$ 1.326.324
TL.	44.436.601	TL. 9.700.709
1993 : \$	6.400.937	\$ 1.130.300
TL.	74.555.828	TL. 13.255.382
1994 : \$	8.373.425	\$ 2.180.235
TL.	268.628.002	TL. 70.495.902
1995 : \$	9.539.326	\$ 2.641.298
TL.	449.704.987	TL. 122.434.825

TABLO: II
YSK'lı Firmalarda Kârlılık Oranları

	Özsermaye Kârlılığı	Satış Kârlılığı	Özsermaye Devir Hızı
1991	29	5.8	4.9
1992	30	6	4.5
1993	89	10	8.4
1994	54	12	3.4
1995	35	9	2.7

1995 yılında 94 adet yabancı sermaye kaynaklı firmaların üretimden satışlar oranı % 21.3 olmuştur. 1994 yılında bu oran % 18.5, 1993'te % 20, 1992'de % 16, 1991 için % 24.34 idi.

1995 yılında yabancı sermaye kaynaklı firmaların satış hasılatı % 22.1 olup, 1994 yılı için bu oran % 16.8 1993'te % 21, 1992'de % 12.1 düzeyinde olmuştur. 1994-1995 arası dönemde satış hasılatında % 5.3'lük bir artış kaydedilmiştir.

İstanbul Sanayi Odasının araştırma verilerine göre Beşyüz Firma içinde yer alan 94 firmadan 6 tanesi zarar ederken 88 tanesi kâr etmiştir. Geçen yıl ise 13 firma zarar ederken 75 firma kâr etmiştir.

1995 yılı itibarıyla yabancı sermaye kaynaklı firma ihracatı 2.641.298 dolar, 1994 yılına göre % 1.2'lik bir artış kaydetmiştir. Yine Beşyüz Büyük Sanayi Kuruluşunun ihracatının % 27'si yabancı sermaye kaynaklı firmalar tarafından gerçekleştirilmiştir. 1994'te ise bu oran % 26, 1993'te % 17'dir (Tablo: I)

1995 yılında 94 adet yabancı sermaye kaynaklı firmaların özsermaye kârlılığı oranı (bilanço kârı/özsermaye) % 35'tir. Bu oran 1994 yılı için % 54 idi. Satış kârlılığı oranı (bilanço kârı/satış hasılatı) % 9 olup

1994'te % 12'dir. Özsermaye devir hızı da (satışlar/özsermaye) % 2.7 olup; 1994 yılına oranla % 0.7'lik bir düşüş gözlemlenmektedir. (Tablo: II)

1995 yılına ait verileri ele aldığımızda Türkiye'deki yabancı sermaye miktarında belirgin bir azalmanın olduğunu görmekteyiz. Daha önce toplam yabancı yatırımların yarıya yakınıni oluşturan yeni yatırımlar 1995 yılında % 6.5 gibi çok düşük bir seviyeye inmiştir. Olumsuz gelişmeler bununla da kalmayıp; Türkiye'de yatırımı bulunan bazı kuruluşlar planladıkları yenileme ya da genişleme yatırımlarını ertelemeye, askıya almaya başlamışlardır. Öyle ki bu durum 1996 yılında da devam etmiş bu yılın Ocak-Ağustos döneminde Türkiye'ye giriş izni verilen yabancı sermaye tutarında 1995 yılına oranla % 26 oranında azalma görülmüştür.

1995 yılı itibarıyla izin verilen yabancı sermaye miktarı 16.7 milyar dolar iken, gerçekleşen giriş 8 milyar dolar civarındadır.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı Örgütü (UNCTAD)'ın açıkladığı Dünya Yatırım Raporuna göre 1995 yılında dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımı % 40 artarak 315 milyar dolarlık bir büyüklüğe erişti ve bu miktarın 100

milyar dolarlık bölümü Türkiye'nin de içinde bulunduğu "gelişmekte olan" ülkelere aktı. Türkiye'nin buradan aldığı pay ise 1 milyar dolarda kalmıştır. Çin'e 37.7 milyar dolar Malezya'ya 5.8 milyar dolar, Singapur'a 5.3 milyar dolar, Endonezya'ya 4.5 milyar dolar, Macaristan'a 3.5 milyar dolar, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya 2.5 milyar dolarlık doğrudan yatırım yapılmıştır.

1995 yılında Türkiye'nin birikimli toplam yabancı yatırım sermayesi stokundaki payınında oldukça azaldığı görülmektedir. Yine UNCTAD raporuna göre 1995 yılı itibarıyla dünyadaki toplam yabancı yatırım sermayesi stoku 2.7 trilyon doları bulurken; Türkiye'nin stoktaki payı binde 2 düzeyinde kalmıştır.

UNCTAD'ın 1995 raporuna göre sınır ötesi şirket evlenmeleri ve el değiştirmeleri nedeniyle gerçekleşen yabancı sermaye hareketleri içindeki payımızda çok düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. 1995 yılında bu amaçla gerçekleşen sermaye hareketleri ile portföy yatırımlarının hacmi 229 milyar doları bulurken ve bu miktarın 64 milyar doları "gelişmekte olan" ülkelere yönelirken; Türkiye bundan ancak 265 milyon dolarlık pay alabilmiştir.

Yabancı yatırımlar bugün tüm dünyada ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında vazgeçilmez bir unsur olarak görülmektedir. Günümüzde, hızla gelişen veya "Emerging Markets" diye adlandırılan ülkelere yabancı yatırımların payı toplam yatırımlar içinde hızlı bir artış trendi göstermektedir. Bugün dünyada yabancı yatırımlarla ilgili başdöndürücü gelişmeler yaşanırken ve pekçok ülke büyük miktarlarda yabancı yatırımı çeken; Türkiye'nin çok gerilerde kal-

diğını üzümlere belirtmek zorundayız.

Çin Halk Cumhuriyeti örneği bu gerçeği en çarpıcı şekilde yansıtmaktadır. 1990 yılında 3.5 milyar dolar düzeyinde yatırım çeken Çin'in daha sonraki yıllardaki gelişmeleri ise şöyle: 1992'de 11 milyar dolar, 1995'te 27.5 milyar dolar, 1994'te 34 milyar dolar, 1995'te ise 100 milyar dolardır.

Türkiye'nin aynı yıllar itibarıyla verilerine bakarsak 1990 yılında 1004 milyon dolar, 1991'de 1041 milyon dolar, 1992'de 1242 milyon dolar, 1993'te 1016 milyon dolar, 1994'te 830 milyon dolar, 1995'te 1250 milyon dolardır.

Son yıllarda dünyada yaşanan gelişmeler karşısında Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarının ne denli düşük düzeyde kaldığını görmekteyiz. Öyle ki Türkiye ilk 50 ülke sıralamasında 41. sırada yer almaktadır. Üstelik bu durum Türkiye'nin çok cazip bir yatırım ülkesi olması gerektiği halde böyledir. Amerika'nın dahil ettiği gelişmekte olan 10 büyük pazar stratejisi içinde, Türkiye'ye Çin'le birlikte "pivotal" yani "asıl önemli olan" ülke rolünü uygun görmekteki bu bütün bunlar Türkiye'nin yılda 15-20 milyar dolar yatırım çekmesinin mümkün olabileceğine dikkat çekmektedir.

Yabancı sermaye yatırımlarının ülkemizin cazip bir yatırım ülkesi olmasına karşın, diğer ülkelerde daha yoğun olmasının sebebini iki ana başlıkla izah etmek olasıdır.

1) Diğer ülkeler mümkün olan en ileri düzeyde istikrarı sağlıyor.

2) Yabancı yatırımcıya olağanüstü teşvikler sağlayarak üstelik bunları günlük geçici uygulamalar ile değil, yatırımcıya güven veren kalıcı ve tutarlı bir biçimde sağlayarak.

Türkiye'nin hem istikrardan uzak görüntüsü, hem de yabancı yatırımcılara yerli yatırımcıya verdiğinin ötesinde herhangi bir teşvik tedbirlerini sunamaması diğer ülkelere oranla daha az yabancı sermayeye sahip olmasına neden olmaktadır. Ayrıca yabancı yatırımcılar Türkiye'deki maddi istikrarsızlık yanında hükümetlere taahhütlerini yerine getirme konusunda pek titiz olmayan yönetimler olarak bakılmaktadırlar. Yabancı yatırımcıların gözünde sahip olunan bu imajla Türkiye yatırım yapılması açısından güvensiz bir ülke olma konumuna gelmektedir.

Ayrıca yabancıların gözünde Türkiye istikrarsızlığı yaratan nedenlerin üzerine gidemeyen bir görüntü arz etmektedir. Türkiye, politik nedenler ile toplayamadığı vergiyi büyük ölçüde sabit gelirliden enflasyon yoluyla tahsil eden, enflasyon ve işsizlik konusunda ciddi tedbir alamayan, yine siyasi nedenler ile bütçe açıklarını kapama, ödemeler dengesini düzeltme konusunda mesafe alamayan, vergi reformu ve özelleştirme gibi yapısal tedbirlerin alınamadığı bir ülke durumundadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu olumsuzluklar siyasal ve ekonomik ortamla da sınırlı kalmamakta, giderek sosyal barışı da tehdit eden bir mahiyet kazanmaktadır.

Bütün bu olumsuz gelişmeler Türkiye'nin mevcut yapısına duyulan güveni ortadan kaldırdığı gibi, bu ülkelerle rekabetinde yabancıların tercihlerini daha istikrarlı bir yapıya sahip olan diğer ülkelerden yana kullanmalarını kaçınılmaz hale getirmektedir.

Ancak Yased'den (Yabancı Sermaye Derneği) edinilen bilgilere göre hükümetin bu konuda bazı girişimleri bulunmaktadır. Özelleştirmeye önce-

lik tanındığı ve Hazine Müsteşarlığı'nın son günlerdeki çalışmaları ile yabancı sermayenin bazı sorunlarına çözüm getirildiği, bunların başında da kur farkı sonucu meydana gelen zarardan dolayı yatırımcının yurt dışından getireceği parayı döviz hesabında tutabileceği, yabancı ortaklar arasında veya yabancı ortaklardan yurt dışında yerleşik diğer kişi ve kuruluşlara yapılacak devirlerde Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün iznine gerek duyulmayacağı gibi bazı önlemlerin alındığı görülmektedir.

Yabancı yatırımların artışına olanak sağlayacak finans piyasalarının istenilen seviyeye ulaşılması amacıyla finansal sistemde ve özellikle bankacılık sektöründe yapısal değişikliklere ilişkin çalışmalar yapılmaktadır. Bu sayede Bankalar Kanunu'nun uluslararası ve AB standartlarına getirilmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede kanunun 48. maddesi AB standartlarına uyum sağlamak amacıyla değiştirilmiştir.

Ayrıca Türk Muhasebe ve Mura-kebe Standartları Kurulu tarafından tüm sektörlerde uygulanabilecek bir enflasyon muhasebesi yönetmeliği hazırlığı içinde bulunduğu bilinmektedir.

Globalleşen ve liberalleşen dünya ekonomisi karşısında şirketler potansiyel pazar oluşturan ülkelerde ihtiyacı yerinde karşılamak, pazar paylarını genişletmek, rekabet edebilirliklerini artırarak büyümek amacıyla ülke dışı yatırımlara yönelmektedir.

Sahip olduğu ucuz işgücü, gelişmeye elverişli pazarların varlığı Türkiye'nin uzun yıllardan beri yabancı yatırımcıların gündeminde tutmaktadır. Türkiye ayrıca konumu itibarıyla Bağımsız Devletler Topluluğu ve diğer

komşu ülkeler ile batı ülkeleri arasında köprü vazifesi görmektedir. Bu coğrafi konumu itibarıyla Türkiye'nin bu ülkeler ile dış ticaret hacmi sürekli gelişmektedir.

Tüm bu olumlu pozisyonlara rağmen başta enflasyon olmak üzere ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar yabancı sermaye üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır.

Gümrük birliğine girmekle Türkiye'nin yabancı yatırımlar açısından önemli bir fırsat yakaladığı doğrudur. Ancak bu fırsatların ülkemiz tarafından kullanılması için gümrük birliğine girmek, özellikle girdiğimiz gibi girmek yeterli değildir. Dolayısıyla Türkiye üzerine düşenleri eksiksiz bir biçimde yapmadığı takdirde yabancı sermaye miktarı istenilen düzeyde olamayacaktır.

Yabancı yatırımcıların ülkemiz üzerinde önem verdikleri en önemli konulardan biri demokratikleşmedir. Bunu ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarının bir güvencesi olarak görmektedir.

Ekonomik istikrarsızlıktan sonra devletin taahhütlerine sadık kalmasını ikinci önemli sorun olarak görmektedirler.

Türkiye için yabancı yatırımlar çok önemlidir. Türkiye'nin yurt dışında iyi bir imaja sahip olması da çok önemlidir. Bu nedenle tanıtım faaliye-

tine daha fazla önem vermeli ve söz konusu ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüklerini ön plana çıkarmalıdır.

Bu amaçla gümrük birliğinin gerektirdiği yeni yasaların çıkarılması, rekabet ortamının eksiksiz sağlanması ve yasaların gerçek anlamda caydırıcılığı olan bir biçimde uygulanması ile kısa sürede yabancı sermaye miktarında istenilen düzeye gelmek kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKLAR

Dr. ARIMAN, Abdurrahman; Developments in Foreign Investment, YASED 1996.

CANEVİ, Yavuz; The Political Economy of Policy Reform, YASED 1994.

Ekonomik Forum Dergisi, TOBB Yayınları, Mayıs 1995.

Ekonomik Forum Dergisi, TOBB Yayınları, Şubat 1996.

Foreign Investors Association Bulletin, YASED-Temmuz 1996.

Foreign Investors Association Bulletin, YASED-Mayıs 1996.

ISO Dergisi, Ağustos 1992.

ISO Dergisi, Ağustos 1993.

ISO Dergisi, Ağustos 1994.

ISO Dergisi, Ağustos 1995.

ISO Dergisi, Ağustos 1996.

YASED; U.S. Views of European Integration and The Eu-Turkey Customs Union, June 1995.

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR (AYLIK DERGİ)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : (0-212) 518 17 32 • FAX: (0-212) 518 66 43 YAZIŞMA: P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA: Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • 1997 YILLIK ABONE (KDV DAHİL): 2.400.000 TL; ÖĞRENCİLERE: 1.440.000 TL • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Nişanca Şubesi 10469-5, İş Bankası Çağaloğlu Şubesi 256319, Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • T. Ticaret Bankası Nuruosmaniye Şubesi 21345 • DİZGİ ve GRAFİK DÜZENLEME: Yazievi, Telefon: 512 60 43 • BASKI: Kent Basımevi, Telefon: 629 02 62 • CİLT: Esra Çiltevi, Telefon: 544 11 04 • BASKI TARİHİ: 15 Aralık 1996 • GENEL DAĞITIM: YAYSAT •

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

1996 Sonuna Doğru Ekonomik Manzara

1996 yılı sonuna doğru yaklaşılırken ve bütçe açıkları artmaya devam ederken, 1997 yılı için denk bütçeyi sağlamak ve kamu gelirlerini arttırmak amacı ile Erbakan Hükümetinin kaynak arayışları sürmektedir. Hazine Müsteşarlığı'nın yaptığı açıklamaya göre, konsolide bütçe açığı Eylül sonu itibarıyla 750 trilyon 535 milyar liraya, bütçe nakit açığı da 807 trilyon 56 milyar liraya ulaşmıştır. Bu rakamın yıl sonunda ne olacağı bilinmemektedir. Bununla beraber, Hükümetin birinci kaynak paketinde hedeflenen 10 milyar doların Kasım ayında 9.5 milyar dolar olarak gerçekleşmesi ile ilgili bilgi henüz öğrenilememiştir, ancak Kasım ayı sonunda açıklanan üçüncü kaynak paketinde 10 milyar dolar olarak hedeflendiği bilinmektedir. Bu paketin % 70'i enerji kaynaklarının ve şebekelerinin kiralanmasından, gerisi de yurtdışında çalışanlara emeklilik sağlanmasından ve kamuya ait geçmiş borçlarını ödemeyenlere sağlanacak kolaylıklardan beklenmektedir.

Stopaj Uygulamasının Etkileri

Kamu kâğıtlarının Kasım ayı başından itibaren % 10 stopaja tabi tutulması, bu kâğıtların faiz oranlarının yükselmesine yol açmıştır. 19 Kasım 1996 tarihinde yapılan Hazine Bonosu ihalesinde, yıllık bileşik faiz oranı 26,17 puan artış göstermiş ve faiz oranı % 144,92'ye çıkmıştır ve piyasadan 32.9 trilyon lira çekilebilmiştir. Stopaj uygulamasının bir diğer etkisi de paranın dövize yönelmesidir. Faiz yükselmesini önlemeye çalışan Hazinesin bu tutumu dolayısıyla dolar 100 bin li-

rayı aşmıştır. Bu durum bankaların, mevduatlarının döviz kaymasını önlemek için mevduat faizlerini, özellikle döviz tevdiat hesapları faizlerini 2-3 puan yükseltmelerine neden olmuştur.

Ülkemizin Kredi Notu

Kasım ayında, ülkemiz için olumsuz bir olayı belirtmek gerekir. Bu olay Japan Credit Agency'nin Türkiye'nin uzun vadeli kredi notunun BB+ dan BB seviyesine indirilmesidir. Bu not düşmesinin nedenini; enflasyon, bütçe açığı, cari açık ve dış borç göstergelerindeki bozulma olduğu açıklandı. Acil uyumlu stabilizasyon ve ekonomik reform politikaları önerildi.

Özelleştirme Gecikiyor

Özelleştirme konusunda gelişme olmadığı anlaşılmaktadır. 1996'nın ilk yarısında Özelleştirme İdaresi Başkanlığının, 291 milyon dolar satışa karşın Ekim ayı sonu itibariyle 160 milyon dolar gelir elde ettiği açıklanmıştır. Aradaki fark vadeli satışlardan kaynaklanmaktadır. 1996'nın ikinci yarısında ÖİB'nin 23 ihale yaptığı, ancak bunların sonuçlanmasının 1997 başlarına yansımaları beklenmektedir. Ayrıca Petlas, limanlar ve Erdemir'in yanında başka özelleştirme uygulamalarının 1997 içinde yapılması bahis konusudur.

Ekmek Fiyatı

Ekmek fiyatlarının yükselmesi ve bazı fırınların başka fiyatlarla satış yapmaları karşısında, olaya hükümet müdahale etmiş ve Başbakan Erbakan ekmeğin 15 Kasım 1996'dan itibaren 15 bin liradan satılacağını ilan etmiştir. Bununla beraber bazı fırınların 18 bin liradan ekmek satmaya devam ettikleri görülmektedir. İstanbul Fırıncılar Esnaf Odası'na göre, fırınların % 30'u 15 bin liranın üzerinde ekmek satmaktadır.

Bedelsiz Otomobil İthal Sorunu

Hükümetin, 50 bin markı bir yıl süre ile bankaya yatıran yurtdışındaki vatandaşların bedelsiz otomobil ithal etmelerine imkan sağlayan kararı otomotiv sanayicilerinin tepkisini çektiği bilinmektedir. Bu kararın yurtiçinden aynı miktar yatırımlara da tahsis edilmesi, tepkilerin artmasına yol açmıştır. Bu kararın etkisi ile Tofaş Otomobil Fabrikalarından 1.011 adet işçinin işine son verilmiş, ayrıca 20-26 Kasım 1996 tarihleri arasında bütün işçilere zorunlu izin verilmiştir.

Otomotivdeki bu yavaşlama, Renault Otomobil Fabrikasına da yansımış ve üretimi 3 hafta durduracağı duyurulmuştur. Ayrıca yan sanayiye de yavaşlama ve işçi çıkarma başlamıştır. Türk Metal Sendikasının bedelsiz ithal kararname-

nin iptali ve yürütmenin durdurulması için Danıştaya müracaat ettiği öğrenilmiştir.

1997 Yılına Bakış

1997 yılı programının Resmi Gazetede yayınlanması ile Hükümetin önümüzdeki yıla nasıl baktığını ve ne beklediğini anlamak mümkün olmaktadır. 1997 programı büyüme hızını % 4 olarak öngörmekte, tarımın % 3, sanayiinin % 4.5, hizmetlerin % 4 olarak büyüyeceği tahmin edilmektedir. İhracatımızın % 20.4 artarak 29.5 milyar dolara, ithalatımızın da % 11.1 artarak 50 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. 1997 programında kamu harcamalarının % 2.3 gerileyerek GSMH'nin % 27.8'ine inmesi öngörülmüştür.

Diğer taraftan TÜSİAD'ın 1997 yılı için kaygı duyduğu, para politikasının değiştirilerek kontrol altına alınmadığı takdirde faizlerin yükseleceği ve enflasyonun 3'lü rakamlara ulaşacağı, "1996 Türkiye Ekonomisi" raporunda açıklanmıştır. 1997 yılının, ülkemiz ekonomisi için hayırlı olması dileğimizi burada belirtiriz.

Fiyat İndeksleri

Kasım ayında fiyat indекseri, DİE rakamları ile şöyle olmuştur. Tüketici fiyatları indекsi aylık % 5.2, yıllık % 80.4 olmuştur. Toptan eşya fiyatları indекsi ise aylık % 5.1, yıllık % 85.7 olmuştur. Geride bıraktığımız Kasım ayı, ekonomik olaylardan ziyade, politik çekişmeler ve tartışmalarla ve politikaya yansıtılan olaylar ile dolu geçmiştir. Bununla beraber bazı ekonomiyi ilgilendiren olaylar da vardır. Bunlara kısaca aşağıda yer verilmiştir.

Kara Paranın Aklanmasına İlişkin Kanun Yayınlandı

Kara paranın aklanmasının önlenmesine ilişkin 428 sayılı kanun, Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun Maliye Bakanlığı bünyesinde "Mali Suçlar Araştırma Kurulu Başkanlığı" kurulmasını öngörmektedir. Bu başkanlık şu görevleri yapacaktır:

- Kara para ile ilgili olarak, ulusal ve uluslararası kurum veya kuruluşlarla görüş ve bilgi alışverişinde bulunmak.
- Kara paranın aklanması işlemleri ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemek.
- Araştırma yaptığı ilgilinin hak ve alacaklarına tedbir koydurtmak.

Ayrıca Maliye, Dışişleri ve İçişleri Bakanlıklarının ilgili kurumlarından oluşan "Mali Suçlarla Mücadele Koordinasyonu Kurulu" kurulması öngörülmüştür. Kanunun 2. maddesi kara paranın tanımını yapmaktadır. Kara para ile ilgili suçlar 2-5 yıl hapis ve para cezasına çarptırılacak, bu suçlar tüzel kişilik bünyesinde işlenmiş ise, fiili gerçekleştiren yöneticiler hakkında aynı cezalar ile birlikte tüzel

kişiler de 500 milyon liradan 5 milyar liraya kadar para cezası verilecek. Kara para aklama suçlarının kovuşturulmasında zaman aşımı süresi 10 yıl olacak.

Kara paranın aklanmasına yönelik ciddi önlemlerin varlığı halinde bankalar ve banka dışı mali kurumlar ile diğer gerçek ve tüzel kişiler nezdindeki kiralık kassa mevcutları da dahil olmak üzere hak ve alacaklarının durdurulması, tasarruf yetkisinin kaldırılması, hak ve alacakları üzerinde diğer tedbirlerin konulması da adli merciler tarafından karara bağlanabilecektir.

1996 Ocak – Mart Dış Ticaret Rakamları

Devlet İstatistik Enstitüsünün açıklamasına göre, 1996 yılının ilk üç ayında ihracatımız 5 milyar 501.7 milyon dolar, ithalatımız 9 milyar 453 milyon dolar olmuştur. 1995'in aynı dönemine nazaran ihracat % 15.7, ithalat ise % 37.9 artmıştır. Dış ticaret açığı geçen yılın ilk 3 ayına göre % 88.4 artarak 3 milyar 951.4 milyon dolara ulaşmıştır. Bu durumda ihracatın ithalatı karşılama oranı geçen yıl % 69.4 iken, 1996 yılında % 58.2'ye gerilemiş bulunmaktadır.

Zamlar

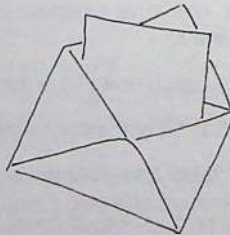
1996 Kasım ayında tespit edilen başlıca zamlar şunlardır:

– Otosan şirketinin ürettiği Ford marka araçlara Kasım ayı başlarından itibaren % 5 zam yapıldı.

– Akaryakıtın ardından tüpgaz (LPG) fiyatları da Kasım ayında ortalama % 7 arttırılmıştır.

– THY iç hat yolcu biletlerine 6 Aralıktan itibaren geçerli olmak üzere % 4.35 – % 5.45 arasında zam yapmıştır.

– Ereğli Demir Çelik Fabrikaları (Erdemir) ürünleri olan teneke, soğuk ve sıcak rulo ve levhalara % 5, Seydişehir Alüminyum Tesisleri'nde kendi ürünlerine 25 Kasım 1996'dan itibaren % 3.75 zam yapmışlardır.

Denim

by

ordenim®

ORTA ANADOLU
TİCARET ve SANAYİ İŞLETMESİ T.A.Ş.

Cumhuriyet Caddesi No: 255 Kat 5, 80230 Harbiye - İstanbul

Tel: (0212) 296 28 08 (9 hat), Fax: (0212) 296 28 02

Fabrika: P.K. 31 Kayseri, Tel: (0352) 336 26 80, Telex: 49540, Fax: (0352) 336 26 85

SİZ DE ABONE OLUN!

«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ne abone olanlar,
«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ni önce okuyanlardır.

Adı Soyadı :

Firma Adı :

Adres :

Posta Kodu : Tel:

- ☐ Abone olmak istiyorum.
- ☐ Yeniden abone olmak istiyorum.
- ☐ Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

«BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR» Aylık Dergi, 12 sayı için 1997 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

- ☐ 6 Aylık: 1.440.000.- TL
- ☐ 1 Yıllık: 2.400.000.- TL

YURT DIŞI

- ☐ 6 Aylık 25 \$
- ☐ 1 Yıllık: 40 \$

Not: Öğrencilere % 40 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretli banka hesabınıza havale edilmiştir.

☐ T. İş Bankası
Cağaloğlu Şubesi
Hesap No: 256319 | ☐ Akbank T.A.Ş.
Nişanca Şubesi
Hesap No: 10469-5 | ☐ Yapı Kredi Bankası
Çemberlitaş Şubesi
Hesap No: 2269-9 | ☐ Ziraat Bankası
Beyoğlu Şubesi
Hesap No: 768 | ☐ T. Ticaret Bankası
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 21345 |
|--|---|---|--|---|

«EKONOMİK VE SOSYAL YAYINLAR A.Ş.» adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığınız makbuzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, « Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi; Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak, No. 6 / 2; 34400 Sultanahmet – İSTANBUL » adresine gönderiniz. Ya da şu numaraya Fax geçebilirsiniz: (0 – 212) 518 66 43 • Tel: 518 17 32

Güzel bir dünyanın içeceği. **EFES Pilsen**

Renault 19 Europa... Yıllarca yepyeni..

Renault 19 Europa... Evet, estetik; evet, çok çekici, çok konforlu, çok dinamik... Tutkuyla bağlanacağınız bir otomobil... Üstelik, Renault 19 Europa sağlamlığı estetiğe feda etmiyor. Hem görünümüyle, hem de sağlamlığıyla yıllarca yeni. yepyeni kalıyor. Renault 19 Europa 1.8i RTi geniş iç mekanında sürücüye ve yolculara mükemmel bir konfor sunuyor... Hidrolik ve yükseklik ayarlı direksiyon, elektrikli dış dikiz aynası,

standart klima, ileri teknoloji ürünü, güçlü, çevre dostu motor ve diğer tüm üstün özelliklerini uzun... çok uzun yıllar aynı kalitede, aynı mükemmellikte yaşıyor. Renault 19 Europa'nın 1.8i RTi ile birlikte 1.6 RT, 1.4 RN ve 1.4i RT'den oluşan 4 değişik tipinden hangisini seçerseniz seçin, bu sizin en uzun süreli tutkunuz olacak. Çünkü yıllar geçecek, Renault 19 Europa hep yeni kalacak.

RENAULT